

**UNIWERSYTET PAPIESKI JANA PAWŁA II W KRAKOWIE**

**URSZULA PUŁCZYŃSKA-KUREK**

**ASYSTENTURA RODZINNA W PRACY  
Z RODZINAMI ODMIENNYMI KULTUROWO**

**Dyscyplina: nauki socjologiczne**

Promotor: dr hab. Małgorzata Duda, prof. UPJPII

Promotor pomocniczy: dr Barbara Sordyl-Lipnicka

**Kraków 2025**

# OPIS BIBLIOGRAFICZNY

**Autor:** Urszula Pułczyńska-Kurek

**Nr dyplomu:** D15856

**Tytuł:** Asystentura rodzinna w pracy z rodzinami odmiennymi kulturowo

**Promotor:** dr hab. Małgorzata Duda, prof. UPJPII

**Promotor pomocniczy:** dr Barbara Sordyl-Lipnicka

**Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie**

**Kraków 2025**

**Liczba stron:** 252

## ABSTRAKT

Celem niniejszej dysertacji było poznanie i opisanie doświadczeń asystentów rodziny pracujących w środowisku rodzin odmiennych kulturowo. W kontekście rosnącej różnorodności etnicznej i kulturowej społeczeństwa asystentura rodzinna staje się jednym z kluczowych elementów systemu wsparcia społecznego, wymagającym szczególnej wrażliwości międzykulturowej. Praca miała na celu zbadanie, jak asystenci rodzinni postrzegają swoją rolę, z jakimi trudnościami się mierzą oraz jakie strategie podejmują w kontakcie z rodzinami wywodzącymi się z odmiennych kręgów kulturowych. W badaniach zastosowano podejście mieszane: metodę jakościową, wykorzystującą kwestionariusz autobiograficznego wywiadu narracyjnego, oraz metodę ilościową, z użyciem kwestionariusza ankiety. Podejście to umożliwiło wieloaspektowe ujęcie badanego zjawiska – z jednej strony pozwalając na głęboki wgląd w indywidualne doświadczenia i refleksje asystentów, z drugiej zaś – na uogólnienie pewnych tendencji i problemów występujących w pracy z rodzinami odmiennymi kulturowo. Wyniki badań ujawniły szereg wyzwań, z jakimi mierzą się asystenci rodzinni, m.in. bariery językowe, różnice w wartościach i modelach wychowania, trudności w budowaniu relacji opartych na zaufaniu oraz brak odpowiedniego przygotowania kulturowego. Jednocześnie wskazano na konkretne kompetencje i postawy, które sprzyjają skutecznej pracy w środowisku międzykulturowym, takie jak empatia, otwartość, elastyczność oraz umiejętność prowadzenia dialogu z poszanowaniem odmienności. Praca wskazuje na potrzebę wzmacniania systemowego wsparcia dla asystentów rodzinnych poprzez szkolenia z zakresu kompetencji

międzykulturowych oraz dostosowanie narzędzi pracy do potrzeb wielokulturowych społeczności.

## **SŁOWA KLUCZOWE**

Asystent rodzinny, rodzina, kultura, odmienność kulturowa, wsparcie, pomoc

# **BIBLIOGRAPHIC DESCRIPTION**

**Author:** Urszula Pułczyńska-Kurek

**Diploma no.:** D15856

**Title:** Family assistance in work with culturally diverse families

**Supervisor:** dr hab. Małgorzata Duda, Prof. UPJPII

**Associate supervisor:** dr Barbara Sordyl-Lipnicka

**University of John Paul II in Cracow**

**Kraków 2025**

**Page numbers:** 252

## **ABSTRACT**

The aim of the hereby dissertation was to explore and to describe experiences of family assistants working with culturally diverse families. In the perspective of an increasing ethnically and culturally diverse society, family assistantship is becoming one of the key components of the social support system, requiring particular cross-cultural conscience. The thesis objective was to investigate how family assistants perceive their role, what difficulties they face and what strategies they take when dealing with families from different cultural backgrounds. The studies relied on mixed-method approach: a qualitative method using an autobiographical narrative interview questionnaire and a quantitative method using a survey questionnaire. This approach allowed for a multifaceted framework of the issue – on the one hand enabled profound insights into the individual experiences and views of the assistants, on the other hand – lead to generalisation of specific trends and problems occurring at work with culturally diverse families. The findings revealed a number of challenges faced by the family assistants, for instance language barriers, differences in personal values and parenting models, struggles to build trust in relationships and lack of adequate cultural preparation. Simultaneously, specific competences and attitudes that are conducive to effective work in an intercultural environment, such as empathy, openness, flexibility and the ability to engage in dialogue based on a mutual respect were identified. The dissertation highlights the need to strengthen system support for

family assistants through training in intercultural competences and adapting work tools and resources to the needs of multicultural communities.

## **KEYWORDS**

Family assistant, family, culture, cultural diversity, support, help

## Spis treści

<b>ROZDZIAŁ II ROLA ASYSTENTA RODZINY W PRACY Z RODZINAMI ODMIENNYMI KULTUROWO.....</b>	<b>7</b>
<b>2.1. Asystentura rodzinna w Polsce .....</b>	<b>8</b>
2.1.1.    Geneza asystentury rodzinnej.....	8
2.1.2.    Asystent rodziny w świetle ustawodawstwa polskiego .....	10
2.1.3.    Asystent rodziny – profesja i zawód pomocowy .....	15
<b>2.2.    Uwarunkowania pracy asystenta rodziny z rodziną odmienną kulturowo .....</b>	<b>19</b>
2.2.1.    Środowisko zamieszkania .....	19
2.2.2.    Tolerancja.....	21
2.2.3.    Model rodziny.....	23
2.2.4.    Modele pracy asystenta rodziny.....	28
2.2.5.    Profesjonalne podejście do pracy z rodziną .....	31
<b>2.3. Między pracą socjalną a asystenturą rodziny .....</b>	<b>34</b>
<b>BIBLIOGRAFIA.....</b>	<b>41</b>
<b>SPIS TABEL .....</b>	<b>72</b>

## ROZDZIAŁ II

### ROLA ASYSTENTA RODZINY W PRACY Z RODZINAMI

#### ODMIENNYMI KULTUROWO<sup>1</sup>

Rodzina – jak zostało to już podkreślone w rozdziale pierwszym – odgrywa ważną rolę w sferze socjalizacji i wychowania dzieci i młodzieży. Jej znaczenie dla funkcjonowania jednostki w społeczeństwie jest niekwestionowane. Środowisko rodzinne stanowi przecież niezastąpione i naturalne środowisko rozwoju człowieka, środowisko, w którym człowiek uczy się, rozwija i zaspokaja podstawowe potrzeby<sup>2</sup>. Jeśli rodzina zmagą się z trudnymi, złożonymi problemami, staje w obliczu kryzysu, tego typu problemy i przeciwności odbijają się na jej poszczególnych członkach. Jednakże zła kondycja rodziny odbija się również w skali makro na społeczeństwie<sup>3</sup>. Dlatego tak ważnym staje się wypracowanie efektywnych i skutecznych metod wsparcia rodzin, które nie radzą sobie z realizacją podstawowych funkcji przynależnych do tej grupy społecznej. Szczególną formą wsparcia rodzin jest asystentura rodzinna, która zostanie szczegółowo omówiona w niniejszym rozdziale. Obok ujęcia prawnego przedstawiono także najważniejsze zadania oraz cechy charakteryzujące tę formę wsparcia i pracy z rodzinami. Oprócz przedstawienia złożonego charakteru pracy asystenta rodziny, zwrócenia uwagi na jego zadania i obowiązki, w rozdziale wskazano przede wszystkim cechy wyróżniające ten zawód i będące jednocześnie wskazaniem do przeprowadzenia badań, których wyniki mogą stać się pomocne w realizacji procesu pomocy i wsparcia oferowanego rodzinom odmiennym kulturowo. Niezmiernie ważne w tym zakresie stało się podkreślenie cech charakterystycznych dla instytucji asystenta rodziny, w tym indywidualizacji pracy i ciągłej potrzeby dostosowywania narzędzi i metod wsparcia do indywidualnych potrzeb konkretnych rodzin. Dlatego właśnie w tej części pracy przedstawiono wybrane czynniki determinujące pracę asystenta rodziny, stanowiące jednocześnie o specyficznym charakterze tego zawodu. Zwrócono uwagę nie tylko na kontekst czynników leżących po stronie rodziny, ale również na

---

<sup>1</sup> Fragment całej rozprawy doktorskiej pt. "Asystentura rodzinna w pracy z rodzinami odmiennymi kulturowo", po uwzględnieniu uwag recenzentów. Rozprawa doktorska została obroniona w dniu 09.12.2025 r. w Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie.

<sup>2</sup> B.M. Kaldon, *Rodzina jako instytucja społeczna w ujęciu interdyscyplinarnym*, „Forum Pedagogiczne” 2011, nr 1, s. 230.

<sup>3</sup> A. Durasiewicz, *Rola asystentury rodzinnej w polityce rodzinnej*, [w:] *Asystentura i mediacje społeczne*, A. Durasiewicz, I. Podobas (red.), Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Janusza Korczaka w Warszawie, Warszawa 2015, s. 109.

specyfikę tej formy pracy i pomocy rodzinom. Podczas gdy w rozdziale pierwszym zwrócono uwagę na jakże ważne spojrzenie na rodzinę, jakim jest systemowe ujęcie tej grupy społecznej, w niniejszym rozdziale przybliżono różnorodne teorie i modele pracy asystenta, w tym m.in. teorię systemów. Systemowe ujęcie rodziny oraz teoria systemów omawiana w kontekście teorii i modeli pracy asystenta z rodziną stanowią wspólnie ważny głos w obszarze rozważań dotyczących zarówno metodyki pracy z rodziną, jak i indywidualizacji pracy asystenta.

## **2.1. Asystentura rodzinna w Polsce**

### **2.1.1. Geneza asystentury rodzinnej**

W pierwszej połowie lat 90. XX w. rozpoczęła się dyskusja nad koniecznością podjęcia i usystematyzowania polityki rodzinnej w ramach szeroko rozumianej polityki społecznej państwa. Dotychczasowe kierunki wsparcia rodziny miały charakter czasowy, bez dłuższej perspektywy, właściwie przeprowadzonej diagnozy potrzeb, nie opierały się one na metodycznym procesie pracy z rodziną. Wymieniane obszary wsparcia rodzin dotyczyły: świadczeń rodzinnych, funduszu alimentacyjnego, pieczy zastępczej, opieki nad dzieckiem do lat 3, pomocy społecznej; przez lata znacząco ewoluowały. Wymienione obszary regulowane były przez następujące ustawy:

- Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych, Dz.U. z 2013 r. poz. 1456.
- Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o pomocy osobom uprawnionym do alimentów, Dz.U. z 2012 r. poz.1228.
- Ustawa z dnia 15 grudnia 2011 r. o zmianie ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Dz.U. Nr 288, poz. 1690.
- Ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3, Dz.U. z 2013 r. poz. 1457.
- Ustawa z 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej Dz.U. z 2 lipca 2008 r. Nr 115 poz. 728 – tekst jednolity.

Nie było w Polsce działań w ramach polityki rodzinnej, które długofalowo i spójnie skierowane byłyby na rodzinę. Celem ówczesnej polityki państwa były działania zmierzające do wzrostu liczby urodzeń, w kontekście pogłębiającego się niżu demograficznego.

Wraz ze wzrostem świadomości dotyczącej rodziny i jej funkcji, konieczne było opracowanie długofalowej polityki rodzinnej, w ramach której stowarzyszenia i Ośrodki Pomocy Społecznej od lat 90. XX w. realizowały projekty mające na celu wdrażanie różnorodnych form pracy socjalno-wychowawczej z rodziną i elementów terapii w środowisku zamieszkania rodziny. Już wtedy pracownik wykonujący tę pracę był nieformalnie nazywany asystentem rodziny<sup>4</sup>. Izabela Krasiejko przytoczyła pierwotne założenia asystentury rodzinnej, tj. praca powinna odbywać się w miejscu zamieszkania rodziny, a wsparcie jej członków powinno być zindywidualizowane, środek ciężkości w udzielanym jej wsparciu winien być przeniesiony z pracy urzędnika na towarzyszenie i partnerstwo, którego w tamtym czasie brakowało<sup>5</sup>.

Podjęte prace legislacyjne w tym obszarze zostały zakończone podpisaniem ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej z 9 czerwca 2011 roku, na podstawie której powstał nowy zawód – asystent rodziny<sup>6</sup>. Wspomniana ustawa uregulowała sposób zatrudniania i kompetencji asystentów rodziny oraz metodyczny sposób pracy z rodziną. Asystentura rodziny wedle ustawy wpisuje się jako instrument polityki na rzecz rodziny.

W kolejnych latach dostrzeżono m.in. problem dotyczący nieusankcjonowanego systemu wsparcia rodzin spodziewających się dziecka ciężko chorego, u którego zdiagnozowano ciężkie i nieodwracalne upośledzenie albo chorobę zagrażającą jego życiu, czego efektem było uchwalenie ustawy z dnia 4 listopada 2016 r. o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem” (Dz.U. 2016 poz. 1860 z późniejszymi zmianami). Ustawa ta dookreśliła zakres kompetencji asystenta rodziny, którego rolą jest nie tylko wsparcie w rozwiązywaniu problemów opiekuńczo-wychowawczych, ale również informowanie o prawach i

---

<sup>4</sup> I. Krasiejko, *Asystentura rodziny. Rekomendacje metodyczne i organizacyjne*, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2016, s. 4.

<sup>5</sup> I. Krasiejko, *Asystentura rodziny. Rekomendacje...*, s. 4. Zob. też: D. Trawkowska, *Praca socjalna z rodziną w pomocy społecznej – skuteczny czy pozorny instrument przeciwdziałania wykluczeniu rodzin korzystających z pomocy społecznej*, [w:] *Praca socjalna wobec nowych obszarów wykluczenia społecznego*, K. Wódz, S. Pawlas-Czyż (red.), Wydawnictwo Akapit, Toruń 2008, s. 95–108; J. Krzyszkowski, *Między państwem opiekuńczym a opiekuńczym społeczeństwem. Determinanty funkcjonowania środowiskowej pomocy na poziomie lokalnym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2005; J. Wszolek, *Zmiany w opiece nad dzieckiem i rodziną w latach 1989–2009*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2010, nr 1, s. 3–11; J. Hrynkiewicz, *Odrzuceni. Analiza procesu umieszczania dzieci w placówkach opieki*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2006; A. Kwak (red.), *Z opieki zastępczej w dorosłe życie. Założenia a rzeczywistość*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2006; M. Raclaw-Makowska (red.), *Pomoc dziecku i rodzinie w środowisku lokalnym. Debata o nowym systemie*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2005.

<sup>6</sup> I. Krasiejko, *Asystentura rodziny. Rekomendacje...*, s. 5.

uprawnieniach oraz rzeczniectwo – występowanie w imieniu rodziny, na mocy stosownego upoważnienia, wobec innych podmiotów lub instytucji.

### 2.1.2. Asystent rodziny w świetle ustawodawstwa polskiego

Pomoc rodzinom, zwłaszcza rodzinom znajdującym się w trudnej sytuacji zarówno materialnej, jak i społecznej, stanowi jeden z głównych obszarów działań podejmowanych przez państwo. Wcześniej stosowane metody pomocy rodzinom znajdującym się w trudnej sytuacji życiowej okazały się niewystarczające. Narastające potrzeby stały się przyczynkiem do podjęcia nowych rozwiązań prawnych, które zostały przyjęte w ustawie z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej<sup>7</sup>. W ustawie tej zostały uregulowane:

- zasady i formy wspierania rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych;
- zasady i formy sprawowania pieczy zastępczej oraz pomocy w usamodzielnianiu jej pełnoletnich wychowanków;
- zadania administracji publicznej w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej;
- zasady finansowania wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej;
- zadania w zakresie postępowania adopcyjnego<sup>8</sup>.

Jedną z form wspierania rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych jest instytucja asystenta rodziny. Należy jednocześnie podkreślić, że nie chodzi tu o ingerencję w strukturę rodziny, lecz o podjęcie działań przywracających rodzinie zdolności niezbędnych do wypełniania owych funkcji, w oparciu o własny potencjał rodziny<sup>9</sup>. Zważywszy na to należy przywrócić się pojęciu wsparcia rodziny, które zostało zdefiniowane w art. 2. pkt 1 cytowanej ustawy.

Wsparciem rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych jest zespół planowych działań, których celem jest przywrócenie rodzinie

---

<sup>7</sup> E. Bielecka, *Asystent rodzinny w przestrzeni życia i funkcjonowania rodziny*, [w:] *Praca socjalna z dziećmi, młodzieżą i rodziną*, M. Ruszkowska, M. Winiarski (red.), Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa 2014, s. 153.

<sup>8</sup> Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. z 2011 r. Nr 149 poz. 887 z późniejszymi zmianami), art. 1 pkt 1–5.

<sup>9</sup> W. Wójcik, *Asystentura rodziny w kontekście dawnych form wsparcia i pomocy rodzinie – przemiany, dylematy i wyzwania*, [w:] *Asystentura i mediacje socjalne*, A. Durasiewicz, I. Podobas (red.), Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Janusza Korczaka w Warszawie, Warszawa 2015, s. 90.

zdolności do wypełniania tych funkcji<sup>10</sup>, odpowiedzialnymi za wsparcie rodziny są jednostki organizacyjne jednostek samorządu terytorialnego, „które wykonują zadania w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, placówki wsparcia dziennego, organizatorzy rodzinnej pieczy zastępczej, placówki opiekuńczo-wychowawcze, regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne, interwencyjne ośrodki preadopcyjne, ośrodki adopcyjne oraz podmioty, którym zlecono realizację zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej”<sup>11</sup>.

Wspieranie rodziny obejmuje:

- analizę sytuacji rodziny i środowiska rodzinnego oraz przyczyn kryzysu, który w nim powstał;
- wzmocnienie roli i funkcji rodziny;
- rozwijanie umiejętności opiekuńczo-wychowawczych rodziny;
- podniesienie świadomości w zakresie planowania oraz funkcjonowania rodziny;
- pomoc w integracji rodziny;
- przeciwdziałanie marginalizacji i degradacji społecznej rodziny;
- dążenie do reintegracji rodziny<sup>12</sup>.

Wspieranie rodziny przejawia się w dwóch formach, tj. pracy z rodziną oraz pomocy w opiece i wychowaniu dziecka. Rodzina jest traktowana podmiotowo, wsparcie jest prowadzone za jej zgodą oraz z jej aktywnym udziałem, uwzględniane są jej zasoby wewnętrzne i zewnętrzne<sup>13</sup>.

Wsparcie rodziny jest świadczone w ramach usługi asystenta rodziny, który jest przydzielany rodzinie na podstawie przeprowadzonego przez pracownika socjalnego wywiadu środowiskowego na zasadach określonych w ustawie z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. z 2018 r. poz. 1508, z późn. zm.). Następnie po przeprowadzeniu wywiadu sytuacja rodziny jest analizowana przez pracownika socjalnego, który może zawnioskować do kierownika ośrodka pomocy społecznej o przydzielenia asystenta rodzinie. Kierownik ośrodka pomocy społecznej samodzielnie przydziela rodzinie asystenta lub występuje do jednostki organizacyjnej gminy, która organizuje pracę z rodziną, albo do podmiotu, któremu gmina zleciła realizację pracy z rodziną na podstawie art. 190 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej<sup>14</sup>.

---

<sup>10</sup> Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu, art. 2 pkt 1.

<sup>11</sup> Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu, art. 2 p.3.

<sup>12</sup> Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu, art. 8 p.1.

<sup>13</sup> Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu, art. 8 p. 2–3.

<sup>14</sup> Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu, art. 11.

W art. 12 p. 1 analizowanej ustawy określone zostały również kwalifikacje zawodowe asystenta rodziny. Może nim być osoba, która posiada „wykształcenie wyższe na kierunku: pedagogika, psychologia, socjologia, nauki o rodzinie lub praca socjalna lub wykształcenie wyższe na dowolnym kierunku uzupełnione szkoleniem z zakresu pracy z dziećmi lub rodziną i udokumentuje co najmniej roczny staż pracy z dziećmi lub rodziną lub studiami podyplomowymi obejmującymi zakres programowy szkolenia określony na podstawie ust. 3 i udokumentuje co najmniej roczny staż pracy z dziećmi lub rodziną lub wykształcenie średnie lub średnie branżowe i szkolenie z zakresu pracy z dziećmi lub rodziną, a także udokumentuje co najmniej 3-letni staż pracy z dziećmi lub rodziną”<sup>15</sup>. Wskazane zostało również, że asystentem rodziny nie może być osoba, której władza rodzicielska jest zawieszona, ograniczona, bądź pozbawiona oraz osoba skazana prawomocnym wyrokiem za umyślne przestępstwo lub umyślne przestępstwo skarbowe. Asystent rodziny musi wypełniać obowiązek alimentacyjny, jeżeli wynika on z tytułu egzekucyjnego<sup>16</sup>.

W artykule 15 ustawy zostały szczegółowo uregulowane zadania asystenta rodziny, takie jak:

- opracowanie i realizacja planu pracy z rodziną we współpracy z członkami rodziny i w konsultacji z pracownikiem socjalnym, o którym mowa w art. 11 ust. 1;
- opracowanie, we współpracy z członkami rodziny i koordynatorem rodzinnej pieczy zastępczej, planu pracy z rodziną, który jest skoordynowany z planem pomocy dziecku umieszczonemu w pieczy zastępczej;
- udzielanie pomocy rodzinom w rozwiązywaniu problemów socjalnych, psychologicznych i wychowawczych;
- udzielanie pomocy rodzinom w poprawie ich sytuacji życiowej, w tym w zdobywaniu umiejętności prawidłowego prowadzenia gospodarstwa domowego;
- wspieranie aktywności społecznej rodzin;
- motywowanie członków rodzin do podnoszenia kwalifikacji zawodowych;
- udzielanie pomocy w poszukiwaniu, podejmowaniu i utrzymywaniu pracy zarobkowej;
- motywowanie do udziału w zajęciach grupowych dla rodziców, mających na celu kształtowanie prawidłowych wzorców rodzicielskich i umiejętności psychospołecznych;

---

<sup>15</sup> Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu, art. 12, p. 1.

<sup>16</sup> Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu, art. 12, p. 2–3.

- udzielanie wsparcia dzieciom, w szczególności poprzez udział w zajęciach psychoedukacyjnych;
- podejmowanie działań interwencyjnych i zaradczych w sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa dzieci i rodzin;
- prowadzenie indywidualnych konsultacji wychowawczych dla rodziców i dzieci;
- realizacja zadań określonych w ustawie z dnia 4 listopada 2016 r. o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem”;
- prowadzenie dokumentacji dotyczącej pracy z rodziną;
- dokonywanie okresowej oceny sytuacji rodziny, nie rzadziej niż co pół roku, i przekazywanie tej oceny podmiotowi, o którym mowa w art. 17 ust. 1;
- monitorowanie funkcjonowania rodziny po zakończeniu pracy z rodziną;
- sporządzanie, na wniosek sądu, opinii o rodzinie i jej członkach;
- współpraca z jednostkami administracji rządowej i samorządowej, właściwymi organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami i osobami specjalizującymi się w działaniach na rzecz dziecka i rodziny;
- współpraca z zespołem interdyscyplinarnym lub grupą roboczą, o których mowa w art. 9a ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. z 2015 r. poz. 1390 oraz z 2019 r. poz. 730), lub innymi podmiotami, których pomoc przy wykonywaniu zadań uzna za niezbędną<sup>17</sup>.

Oczywiście, należy pamiętać, iż asystent rodziny nie jest osobą, której zadaniem jest przejmowanie obowiązków rodzicielskich. Jego zadaniem jest uczenie, instruowanie, wspieranie oraz wskazywanie konkretnych, właściwych z punktu widzenia potrzeb rodziny, specjalistów. Może on także sam nawiązać kontakt z tego typu specjalistami<sup>18</sup>. Metodyczny proces pracy asystenta opiera się zatem na:

- diagnozie sytuacji rodziny, na podstawie której określana jest ocena sytuacji rodziny;
- uzgodnieniu i realizacji planu pracy z rodziną, który obejmuje zakres realizowanych działań mających na celu przezwyciężenie trudnych sytuacji życiowych, a także zawiera terminy ich realizacji i przewidywane efekty;
- systematycznej ewaluacji, poprzez sporządzanie okresowej sytuacji rodziny;
- monitoringu odbywającym się po zakończeniu metodycznej pracy z rodziną.

---

<sup>17</sup> Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu, art. 15 ust. 1.

<sup>18</sup> E. Bielecka, *Asystent rodzinny...*, s. 162.

Podczas wykonywania czynności zawodowych asystent rodziny może być wspierany przez: jednostki administracji rządowej i samorządowej, organizacje pozarządowe, podmioty i osoby specjalizujące się w działaniach na rzecz dziecka i rodziny, a także zespół interdyscyplinarny lub grupę roboczą, których praca jest uregulowana w art. 9a ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, oraz inne podmioty, których pomoc przy wykonywaniu zadań uzna za niezbędną. Liczba rodzin objętych usługą asystenta rodziny nie może przekroczyć 15 w danym czasie<sup>19</sup>. Ponadto, cytowana ustawa reguluje kwestie dostępu do danych wrażliwych podczas wykonywania zadań przez asystenta rodziny. Należy jednocześnie podkreślić, iż cechą charakterystyczną zawodu, jakim jest asystent rodziny, jest indywidualizacja pracy, dostosowanie działań do konkretnej rodziny, jej sytuacji życiowej i potrzeb<sup>20</sup>.

Oczywiście patrząc na zawód asystenta rodziny z perspektywy prawnej, należy zwrócić również uwagę na wspomnianą już wcześniej ustawę z dnia 4 listopada 2016 r. o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem”. W jej treści określone zostały uprawnienia kobiet w ciąży i rodzin do wsparcia w zakresie dostępu do świadczeń opieki zdrowotnej i instrumentów polityki na rzecz rodziny<sup>21</sup>. Rola asystenta rodziny istotnie różni się od roli ukazanej w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, gdzie praca asystenta rodziny była skierowana na metodyczną pracę z rodziną w obszarze trudności opiekuńczo-wychowawczych.

Ustawa „Za życiem” została skonstruowana tak, aby wesprzeć rodziny, w których u dziecka została zdiagnozowana ciężka choroba, tj. ciężkie i nieodwracalne upośledzenie lub nieuleczalna choroba zagrażająca jego życiu lub zdrowiu. W takim wypadku osoby mogą uzyskać od asystenta pomoc np. w zorganizowaniu wykwalifikowanej pielęgniarki dla dziecka, opieki wytchnieniowej, pielęgnacji dziecka. Asystent może również wesprzeć rodziców w załatwieniu wizyt u specjalistów<sup>22</sup>. Gwarantowane jest również wsparcie dla kobiet i ich rodzin, w sytuacji gdy:

- otrzymały informację o tym, że ich dziecko może umrzeć w trakcie ciąży lub porodu;
- ich dziecko zmarło bezpośrednio po porodzie na skutek wad wrodzonych;

---

<sup>19</sup> Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu, art. 15 ust. 2–3.

<sup>20</sup> M. Świdorska, *Asystent rodziny – współczesna forma pomocy rodzinie*, Wydawnictwo Społecznej Akademii Nauk, Łódź 2013, s. 37.

<sup>21</sup> Ustawa z dnia 4 listopada 2016 r. o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem” (Dz.U. z 2019 r. poz. 473 z późniejszymi zmianami), art. 8 ust. 2.

<sup>22</sup> Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, *Informator „Za Życiem”*, s. 1. Por. Ustawa z dnia 4 listopada 2016 r., art. 8.

- po porodzie nie zabiorą do domu dziecka z powodu: poronienia, urodzenia dziecka martwego, urodzenia dziecka niezdolnego do życia, urodzenia dziecka obciążonego wadami wrodzonymi albo śmiertelnymi schorzeniami<sup>23</sup>.

W świetle ustawy za „Za życiem” główną rolą asystenta rodziny jest rzecznictwo, jednakże w swej pracy koordynuje on różne usługi, z jakich może skorzystać rodzina. Po pierwsze, pomaga w realizacji codziennych obowiązków i opiece nad dzieckiem, udziela wsparcia psychologicznego i pomocy w przezwyciężaniu problemów opiekuńczo-wychowawczych. Po drugie, przekazuje wiedzę: udziela pomocy prawnej, przybliża ideę hospicjów perinatalnych, udziela informacji na temat dostępu do instrumentów polityki na rzecz rodziny. Po trzecie, staje się rzecznikiem, który reprezentuje rodzinę przed instytucjami i urzędami, załatwiając różne sprawy na podstawie pisemnego upoważnienia<sup>24</sup>. Celem przyznania asystenta rodziny rodzina może złożyć wniosek w ośrodku pomocy społecznej, procedura przyznania asystenta nie wymaga przeprowadzenia wywiadu środowiskowego przez pracownika socjalnego<sup>25</sup>. Drugoplanowym zadaniem jest realizacja Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej – w zadaniu: pomoc w rozwiązaniu problemów opiekuńczo-wychowawczych.

### 2.1.3. Asystent rodziny – profesja i zawód pomocowy

Polityka rodzinna w Polsce ma na celu wdrożenie działań zachęcających do rodzicielstwa, a tym samym wzrostu liczby urodzeń. Z tego względu istotnym jest rozwiązywanie i przeciwdziałanie problemom, z którymi rodziny się borykają. W dotychczasowej polityce rodzinnej istniało wiele rozwiązań strukturalno-organizacyjnych. A. Żukiewicz określa pracę z rodziną „jako swoście autonomiczny obszar profesji i usług”<sup>26</sup>. Asystentura rodziny jest jedną z usług oferowanych rodzinie dysfunkcyjnej wychowawczo. Asystentura to narzędzie, którego podstawowym celem jest poprawa warunków życia rodziny i wzmocnienie więzi pomiędzy jej członkami. Zadaniem asystenta rodziny jest zatem

<sup>23</sup> Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, *Informator „Za Życiem”*, s. 1.  
Por. Ustawa z dnia 4 listopada 2016 r., art. 8.

<sup>24</sup> Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, *Informator „Za Życiem”*, s. 2–3.  
Por. Ustawa z dnia 4 listopada 2016 r., art. 4–8.

<sup>25</sup> Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, *Informator „Za Życiem”*, s. 3.  
Por. Ustawa z dnia 4 listopada 2016 r., art. 8.

<sup>26</sup> A. Żukiewicz, *Asystent rodzinny: profesja i pomoc. Odniesienia do etycznych aspektów ingerencji w życie rodzinne*, [w:] *Asystent rodzinny. Nowy zawód i nowa usługa w systemie wspierania rodzin od opieki i pomocy do wsparcia*, A. Żukiewicz (red.), Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2011, s. 18.

asystowanie, wspieranie, modelowanie i przekazywanie treści rodzinie. Usługa asystenta rodziny zakłada określone cele współpracy, możliwe do realizacji w określonym czasie, jest skierowana na przetwarzanie warunków życia rodziny poprzez wykorzystanie jej zasobów zarówno wewnętrznych wynikających z potencjału członków rodziny, jak i zewnętrznych, umocowanych w środowisku lokalnym i instytucjonalnym<sup>27</sup>.

I. Krasiejko definiuje pojęcie asystenta poprzez określenie osoby, która towarzyszy, jest współobecna, pomaga i jest w pogotowiu. Asystentura rodziny jest kompleksowym działaniem opierającym się na towarzyszeniu rodzinie oraz zachowaniu przy tym profesjonalnych relacji<sup>28</sup>. Praca asystenta rodziny, jak zostało już podkreślone wcześniej, winna się opierać na indywidualnym podejściu do osoby wspieranej w czasie, który jest adekwatny do jej potrzeb, celem dokonania zmian w życiu jej i jej rodziny oraz ponownego włączenia się w życie społeczne i odzyskania sił<sup>29</sup>.

Według M. Kornaszewskiej-Polak asystentura polega na towarzyszeniu rodzinom przeżywającym wyjątkowo trudne problemy, z którymi same nie są w stanie sobie poradzić. To działania, które koncentrują się na wspólnym poszukiwaniu (wraz z rodziną) rozwiązań trudnej sytuacji, wspieraniu rodziców w wypełnianiu ich funkcji opiekuńczo-wychowawczej, organizacji życia codziennego rodziny, wspieraniu w kontaktach z instytucjami i urzędami w przebiegu rozwiązywania problemów. Asystentura rodziny jest też procesem wsparcia w obszarze edukacji dzieci i ich rodziców, przeciwdziałania bezrobociu. Główną cechą asystentury jest indywidualizacja w pracy z klientem oraz elastyczność w dopasowywaniu pracy do specyficznych potrzeb środowiska. Do głównych zadań należy wypracowanie pozytywnych zmian w życiu klientów (beneficjentów), dzięki czemu powinna nastąpić poprawa funkcjonowania i ich usamodzielnienie<sup>30</sup>.

Józefczyk przedstawił asystenturę rodziny jako zintensyfikowaną pracę socjalną, co według niego oznacza „maksymalny poziom zaangażowania pracownika socjalnego zarówno w wymiarze czasu, jak i wielości instrumentów oraz głębi ingerencji w sytuację kryzysu

---

<sup>27</sup> A. Żukiewicz, *Asystent rodzinny: profesja i pomoc*, s. 19–20.

<sup>28</sup> I. Krasiejko, *Asystentura rodziny. Rekomendacje...*, s. 9. Por. A. Dunajska, D. Dunajska, B. Klein, *Asystentura w pomocy społecznej*, Verlag Dashofer, Warszawa 2011.

<sup>29</sup> I. Krasiejko, *Asystentura rodziny. Rekomendacje...*, s. 9. Por. M. Jacków, *Budowanie skutecznej relacji pomagania w oparciu o metodę towarzyszenia*, [w:] *Wyprowadzić na prostą. Innowacyjne metody aktywizacji społecznej i zawodowej na przykładzie wdrażania modelu lokalnej sieci wsparcia osób bezdomnych i zagrożonych bezdomnością*, A. Wiktorska-Święcka (red.), Oficyna Wydawnicza ATUT, Wrocław 2008.

<sup>30</sup> M. Kornaszewska-Polak, *Asystent i asystowanie jako nowa profesja społeczna*, [w:] *Asystentura rodziny. Teoria, praktyka, badania*, M. Kornaszewska-Polak (red.), Oficyna Wydawnicza „Humanitas”, Sosnowiec 2016, s. 39–40.

rodziny czy osoby”<sup>31</sup>. Zadaniem asystenta rodziny jest towarzyszenie rodzinie, udzielanie pomocy w przeszkodach, które powodują powstawanie dysfunkcji w rodzinie, wsparcie i motywowanie rodziny w podejmowaniu zmian w życiu<sup>32</sup>.

W tym rozumieniu główne zadanie asystenta rodziny polega na wspieraniu rodziców w prawidłowym wypełnianiu przez nich funkcji opiekuńczo-wychowawczej oraz kształtowanie umiejętności członków rodziny w zakresie znajdowania rozwiązań trudności życiowych. W obrębie tych problemów zazwyczaj pracowały już z tymi rodzinami inne służby społeczne (pracownik socjalny, pedagog szkolny, terapeuta rodzinny, kurator, policjant dzielnicowy, pracownicy placówek opiekuńczo-wychowawczych itd.). Oznacza to, że asystent powinien pracować inaczej niż wymienione profesje. Tym, co przede wszystkim odróżnia w pracy asystenta rodziny od innych profesji pomocowych, jest idea, jaka przyświeca asystenturze. Praca asystentów rodziny jest bardziej skoncentrowana na rodzinie, niż w przypadku przedstawicieli innych instytucji pracujących z rodziną. Wynika to m.in. z częstotliwości spotkań z rodziną oraz doboru metod pracy. Asystenci rodziny muszą się regularnie dokształcać, poprzez korzystanie ze szkoleń, naukę własną czy poszukiwanie nowych rozwiązań. Innym przejawem zaangażowania w pracę asystentów rodziny jest indywidualne podejście do rodzin. Każda z rodzin posiada inne zasoby, ma inne problemy i inne mogą być przyczyny tych problemów. Asystent rodziny ma możliwość wspólnego wypracowania z rodzinami innych form wsparcia oraz możliwości rozwiązania problemów.

Jedną ze składowych asystentury rodziny jest profesjonalna relacja asystenta z rodziną. W literaturze przedmiotu wymieniane są charakterystyki relacji, takie jak: matkowanie, bycie przyjacielem, które są szeroko dyskutowane i omawiane przez znawców zagadnienia. M. Kornaszewska-Polak stwierdziła, że pojęcie „matkowania” mogłoby być dopuszczalne w przypadku, gdy asystent jest starszy od klienta oraz posiada odpowiednie doświadczenie życiowe, może wskazać wybrane sposoby rozwiązania problemów. Niektóre rodziny, posiadające więcej ograniczeń, potrzebują, aby wziąć je w opiekę, jednakże w asystenturze nie chodzi o to, aby opiekować się kimś jak matka, tym bardziej, iż zarówno w sytuacji matkowania, jak i bycia przyjacielem bardzo łatwo jest przekroczyć wymaganą granicę dystansu pomiędzy asystentem a rodziną<sup>33</sup>. Relacja pomocowa jest niezwykle ważna, musi się ona opierać na zaufaniu asystentowi, ale i na stawianiu granic. Asystentura jest usługą, co

---

<sup>31</sup> J. Józefczyk, *Szanse i zagrożenia dla asystentury – refleksja i praktyka*, [w:] *Asystentura rodziny. Nowatorska metoda pomocy społecznej w Polsce*, M. Szpunar (red.), MOPS, Gdynia 2010, s. 85.

<sup>32</sup> A. Dunajska, D. Dunajska, B. Klein, *Asystentura w pomocy społecznej*, s. 37–38.

<sup>33</sup> M. Kornaszewska-Polak, *Asystent i asystowanie...*, s. 40.

oznacza, że czas jej trwania jest określony w czasie niezbędnym do osiągnięcia zamierzonych celów. M. Szpunar, podejmując kwestię dystansu, zaproponowała „kategorię zdystansowanej troski”<sup>34</sup>, która inaczej ujmowana jest relacją pomocową, trwającą zwykle przez jeden rok.

Asystent rodziny winien wykazywać się kompetencjami, takimi jak: odpowiedzialność, zdolność do autorefleksji, empatia, wiedza na temat mechanizmów powstawania dysfunkcji, chęć samokształcenia i poszukiwania nowatorskich form rozwiązywania problemów oraz wiedza i umiejętności pracy z klientem w oporze, multiprofesjonalizm<sup>35</sup>. W relacji pomocowej bardzo ważne jest, aby asystent rodziny w sposób rozważny kierował rodziną, a przy tym nie narzucał jej swojego zdania. Praca socjalna prowadzona przez asystenta rodziny powinna opierać się na tym, że to klient jest ekspertem w swojej sytuacji. I to on wybiera rozwiązania. Asystent rodziny powinien zatem wskazywać je klientowi w atmosferze poszanowania dla jego autonomii.

Zawód asystenta rodziny może być analizowany na dwa sposoby, które powinny występować w parze: monospecjalista i multispecjalista. Wśród wielu specjalizacji wsparcia społecznego i socjalnego asystentura rodziny wyróżnia się jako wąska specjalizacja mająca na celu wsparcie rodziny. Jest to jedyna forma pomocy skoncentrowana tylko na rodzinie, dlatego też określić ją można jako monospecjalizację. Jednocześnie specjalista pracujący z rodziną powinien posiadać szeroki zakres wiedzy i umiejętności na temat holistycznego wsparcia rodziny, dlatego też asystentura rodzinna powinna być rozpatrywana w kategorii multispecjalizacji. Praca asystenta rodziny obejmuje takie wymiary jak: ratownictwo, kompensacja, opieka, pomoc, wsparcie, prewencja, profilaktyka, edukacja i inne. W związku z tym asystent rodziny musi posiadać szeroką wiedzę w zakresie życia rodziny i jej wsparcia, tj. prawo, metody i techniki wychowawcze, znajomość faz rozwojowych oraz kalendarza szczepień, sposoby pielęgnacji nad dzieckiem, procesów społecznych itd.

Każda z przedstawionych cech asystentury rodziny, świadcząca o profesjonalizacji asystentury, wskazuje na to, że jest ona wąską dziedziną wsparcia rodziny, w której podmiotem jest beneficjent, a narzędziem do jego wsparcia asystent rodziny, który w sposób rozważny i wyważony będzie jej towarzyszył i kierował nią na drodze do osiągnięcia wyznaczonych celów. Jak zauważono, relacja pomocowa powinna być oparta na zasadach etyki w kontakcie z klientem, jak również w nurcie zdystansowanej troski. Sam asystent musi na bieżąco poszerzać

---

<sup>34</sup> M. Szpunar, *Asystent rodziny jako działanie procesjonalne na rzecz rodzin wieloproblemowych*, [w:] *Pomoc – wsparcie społeczne poradnictwo. Od teorii do praktyki*, M. Piorunek (red.), Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2010, s. 331–354.

<sup>35</sup> M. Kornaszewska-Polak, *Asystent i asystowanie...*, s. 41–42.

wiedzę i umiejętności w zakresie wsparcia rodziny, a także metod pracy z rodziną dysfunkcyjną wychowawczo.

## **2.2. Uwarunkowania pracy asystenta rodziny z rodziną odmienną kulturowo**

W tej części rozdziału drugiego zwrócona zostanie uwaga na kwestie o podstawowym znaczeniu dla charakteru pracy asystenta rodziny. Jak zostało już podkreślone wielokrotnie, cechą charakterystyczną instytucji asystenta rodziny jest indywidualizacja pracy i konieczność permanentnego dostosowywania metod pracy do indywidualnych potrzeb każdej rodziny. W praktyce można wymienić wiele różnorodnych czynników, które wpływają na ten wymiar pracy asystenta rodziny, jakim jest jej indywidualizacja. W niniejszej części zostały opisane najważniejsze z nich, tj. środowisko zamieszkania, tolerancja odmienności, model rodziny, modele pracy asystenta rodziny oraz profesjonalne podejście do pracy z rodziną.

### **2.2.1. Środowisko zamieszkania**

Środowisko zamieszkania rodziny, a tym samym przestrzeń, w której jest ona osadzona, a jednocześnie miejsce pracy asystenta rodziny, ma wpływ na proces wsparcia rodziny i przewyciężanie przez rodzinę problemów opiekuńczo-wychowawczych. J. Muszyńska wskazuje, za É. Durkheimem, że przestrzeń jest konstruktem społecznym, który zależy od organizacji życia danej społeczności oraz tego, w jaki sposób budowane są instytucje religijne i gospodarcze. Ten sposób interpretacji przestrzeni wytycza zadania społecznościom zamieszkującym dane terytorium – miejsce<sup>36</sup>.

Biorąc pod uwagę rodzinę osadzoną w społeczeństwie odmiennym kulturowo, należy pamiętać, że dodatkowym czynnikiem mającym wpływ na jej funkcjonowanie w środowisku zamieszkania jest jej odmienność – coś, co w sposób mniej lub bardziej wyraźny odróżnia rodzinę od grupy dominującej, tj. cechy fizyczne członków rodziny, język, zwyczaje, wyznanie, sposób wchodzenia w interakcje społeczne.

---

<sup>36</sup> J. Muszyńska, *Miejsce jako przestrzeń doświadczana*, [w:] *Od wielokulturowości miejsca do międzykulturowości relacji społecznych, współczesne strategie kreowania przestrzeni życia jednostki*, J. Nikitorowicz, J. Muszyńska, B. Boćwińska-Kiluk (red.), Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2014, s. 13. Por. É. Durkheim, *Zasady metody socjologicznej*, PWN, Warszawa 1968.

Socjologowie opracowali różne typy klasyfikacji podziału rodzin; jedna z nich obejmuje charakter i źródło utrzymania rodziny, który został opisany m.in. przez F. Adamskiego. Wymienił on następujące typy rodzin: chłopską, robotniczą, inteligencką, miejską, wiejską<sup>37</sup>. Środowisko zamieszkania rodziny odmiennej kulturowo ma wpływ nie tylko na jej funkcjonowanie, ale także na pracę asystenta rodziny. Podział na miasto i wieś, jako różne miejsca do tworzenia osad pod kątem sposobu zabudowy, sposobu działania instytucji i wypełniania funkcji, miał swoje początki w czasach feudalizmu i wynikał z rozróżnienia funkcji rolniczej charakterystycznej dla wsi oraz pozarolniczej – charakterystycznej dla miasta<sup>38</sup>. Pojęcie dychotomii w koncepcji przeciwstawnych modeli społeczeństwa, tj. miejskiego i wiejskiego, wprowadził Emil Durkheim, który rozróżnił dwa typy społeczeństwa, tj. nowoczesne – miejskie, które opiera się na solidarności organicznej, oraz tradycyjne – wiejskie, które opiera się na solidarności mechanicznej<sup>39</sup>.

Rodzina miejska została określona przez F. Adamskiego na podstawie „kryterium miejskiego środowiska miejsca zamieszkania”<sup>40</sup>, z czym związany jest sposób spędzania czasu wolnego i udziału w kulturze<sup>41</sup>. Rodziny zamieszkujące w mieście stanowią najczęściej rodziny nuklearne. Z kolei rodzinę wiejską mogą stanowić rodziny chłopskie, robotnicze i inteligenckie, jednakże ze względu na środowisko zamieszkania, którym jest wieś, rodzina wiejska różni się od miejskiej możliwością dostępu do urządzeń cywilizacyjnych, sposobem spędzania czasu wolnego oraz stylem życia członków rodziny<sup>42</sup>. Na przestrzeni dziejów rodziny zamieszkujące w środowiskach wiejskich najczęściej były wielopokoleniowe.

Współczesne procesy przemian ustrojowych, a także globalizacja mają wpływ na procesy modernizacji wsi (jej wewnętrzne zróżnicowanie). Więzi społeczne na wsiach są bardziej rozproszone. Wiele osób zamieszkujących wsie wraz z rozwojem technologii stało się mobilnych i bardziej samowystarczalnych. Na wsiach zamieszkują osoby zarówno tubylcze, jak i napływowe. Wsie, które znajdują się w niedalekich odległościach od miast, zamieszkiwane są przez rodziny nuklearne, których centrum życiowe związane jest ze środowiskiem miejskim, w którym ludzie podejmują zatrudnienie, edukację, uczestniczą w

---

<sup>37</sup> F. Adamski, *Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy*, Wydawnictwo UJ, Kraków 2002, s. 35.

<sup>38</sup> A. Zagożdżon, *Osadnictwo – trwałość i zmienność*, [w:] *Procesy urbanizacji i przekształcania miast w Polsce*, B. Jałowiecki, E. Kaltenberg-Kwiatkowska (red.), Ossolineum, Wrocław-Łódź 1988, s. 57–74.

<sup>39</sup> M. Kiełczewska-Zalewska, *Geografia osadnictwa. Zarys problematyki*, PWN, Warszawa 1976.

<sup>40</sup> F. Adamski, *Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy*, s. 35.

<sup>41</sup> F. Adamski, *Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy*, s. 35.

<sup>42</sup> F. Adamski, *Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy*, s. 35.

życiu kulturalno-towarzyskim<sup>43</sup>. Postępujące zróżnicowanie zawodowe, migracje i emigracje sprawiły, że wieś utraciła swój dotychczasowy charakter zamknięty. Stając się otwartą na wpływy zewnętrzne, dąży do nowoczesności poprzez zmiany we wszystkich dziedzinach, szczególnie w obszarze wzorów, potrzeb i wartości. Współczesna wieś staje się swoistą areną ścierania się tradycji i „nowego” społeczeństwa globalnego, prowadząc m.in. do rozluźnienia więzi rodzinnych i sąsiedzkich. Pojawiają się nowe wyzwania, pośród których należy wskazać postępujące problemy opiekuńczo-wychowawcze<sup>44</sup>.

### 2.2.2. Tolerancja

Kolejną determinantą pracy asystenta rodziny z rodzinami odmiennymi kulturowo jest kwestia tolerancji. Zgodnie z definicją *Słownika Języka Polskiego PWN* „tolerancją” jest poszanowanie czyichś poglądów, wierzeń i upodobań, które różnią się od własnych<sup>45</sup>.

Problematykę tolerancji w perspektywie pracy asystenta rodziny z rodziną odmienną kulturowo można analizować poprzez pryzmat tolerancji ze strony asystenta rodziny, w co mocno wpisuje się aspekt komunikacji międzykulturowej, członków rodzin, którzy pochodzą z innej grupy kulturowej niż ogół społeczności, oraz z perspektywy tolerancji odmienności społeczności lokalnej, w której zamieszkuje rodzina<sup>46</sup>.

Asystentura rodzinna jest profesją, w której przedstawiciel zawodu winien posiadać predyspozycje osobowościowe do podejmowania pracy z rodziną, tj. wytrwałość (stałość), elastyczność poznawczą, tolerancję, odporność emocjonalną, niezależność myślenia. Profesjonalizm asystenta rodziny opiera się na zachowaniu bezstronności podczas podejmowanej relacji pomocowej z rodziną. Winien również wyzbyć się wszelkich uprzedzeń,

---

<sup>43</sup> K. Leśniak-Moczuk, *Wieś współczesna w tyglu przemian społeczno-ekonomicznych*, [w:] *Przemiany społeczne we współczesnej Polsce i ich konsekwencje, perspektywa socjologiczna*, J. Grotowska-Leder, E. Rokicka (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2015, s. 141–157.

<sup>44</sup> Szerzej: L. Kocik, *Między przyrodą, zagrodą i społeczeństwem*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2000, s. 124–125.

<sup>45</sup> Słownik Języka Polskiego PWN, *Tolerancja*, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/tolerancja.html> (dostęp: 20.11.2024). Tolerancja

<sup>46</sup> Tolerancja nie może być bezwarunkowa i nieograniczona. Nie można tolerować zachowań, poglądów, postaw, które naruszają godność, integralność innych osób. Tolerancja nie powinna również oznaczać obojętności, przyzwolenia na rzeczy złe, braku zajęcia jakiegos stanowiska. Tolerancja jest konstruowana przez odmiennosć. W kontekście pracy asystenta rodziny, należy podkreślić, że asystent rodziny nie tolerując odmiennosci w swoich przekonaniach prywatnych, w trakcie wykonywania swojej pracy musi traktowac rodzinę odmienną kulturowo z poszanowaniem jej godnosci. Należy pamietac, że prawo jest granicą tolerancji.

Źródło: J. Wolski, *Tolerancja a współczesny pluralizm kulturowy*, *Łódzkie Studia Teologiczne* 24/1(2015), 103-116.

które uniemożliwiłyby obiektywną ocenę sytuacji rodziny<sup>47</sup>. Asystent rodziny powinien ciągle podnosić swoje kwalifikacje poprzez uczestnictwo w szkoleniach i naukę własną. Szczególnie jest to istotne w pracy z rodzinami odmiennymi kulturowo. Podejmując współpracę z rodziną odmienną kulturowo, asystent powinien poznać charakterystykę danej grupy kulturowej: jej zwyczaje, normy i kody kulturowe<sup>48</sup>, szczególnie w kontekście obszaru opiekuńczo-wychowawczego.

Należy w tym miejscu odnieść się do kwestii komunikacji międzykulturowej w pracy pracowników jednostek organizacyjnych pomocy społecznej (tj. pracowników socjalnych czy asystentów rodziny) w kontekście wielokulturowości i odmienności kulturowej. M. Bandach opiera się na aksjomatach orientacji kulturowej Bordena. Piąty aksjomat stanowi, że komunikacja międzykulturowa zależy od tego, w jaki sposób pracownik strukturalizuje i wykorzystuje wiedzę – przetwarza informację o innej kulturze, tj. możliwość łączenia informacji, faktów, zdarzeń związanych z kulturą drugiej strony, które „wynikają ze zdolności myślenia asocjacyjnego i abstrakcyjnego rozumienia stron procesu komunikacyjnego w kategoriach poznawczych adekwatnych w danej kulturze – kulturze nadawcy i kulturze odbiorcy”<sup>49</sup>.

Tolerancja odmienności jest ściśle związana z kompetencją międzykulturową, która jest umiejętnością porozumiewania się w obrębie różnych kultur, a także nawiązywania i podtrzymywania kontaktów z ich przedstawicielami<sup>50</sup>. Wydaje się, że właśnie w pracy z rodzinami odmiennymi kulturowo kształtowanie i rozwój kompetencji międzykulturowych asystentów rodziny staje się ważnym aspektem rozwoju zawodowego tej grupy pracowników.

---

<sup>47</sup> *Asystent Rodziny, Asystent rodziny = przyjaciel i doradca*, MOPR w Świnoujściu, <https://www.mopr.swinoujscie.pl/asystent-rodziny.html> (dostęp: 18.11.2021).

<sup>48</sup> **Kody kulturowe** to ukryty system znaczeń, norm, wartości i zachowań, które są wspólne dla danej grupy społecznej i kształtują jej postrzeganie świata oraz sposób interakcji. Są one nieświadomymi skojarzeniami i regułami, które kierują wyborami osób w wielu obszarach życia (strój, język, wartości, normy, zachowania, zwyczaje). Znajomość kodów kulturowych rodziny przez asystenta rodziny, z którą podejmuje współpracę poprawia komunikację z rodziną, ułatwia budowanie relacji pomocowej, pozytywnie wpływa na lepsze dostosowanie wybieranych przez asystenta metod pracy z rodziną, wpływa na uniknięcie niezręcznych sytuacji w relacji między kulturowej (asystenta i rodziny).

Źródło:

J. Pogorzelski, *Kody Kulturowe*, <https://jacekpogorzelski.pl/kody-kulturowe/> (dostęp: 21.12.2025). Za: C. Rapaille, *The Culture Code: An Ingenious Way to Understand Why People Around the World Live and Buy as They Do*, Random House 2007.

M. Gruchała, *Kultura w ujęciu socjologicznym*, *Roczniki socjologiczne*, Tom 1 (2010).

A. Brémond, J.F. Couet, A. Davie., *Kompendium wiedzy o socjologii*, Tł. K. Malaga, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.

<sup>49</sup> M. Bandach, *Kompetencje do komunikacji międzykulturowej osób realizujących zadania w obszarze pracy socjalnej*, niepublikowana praca doktorska, Uniwersytet w Białymstoku, Wydział Pedagogiki i Psychologii, Białystok 2018, s. 108.

<sup>50</sup> E. Sowa-Behtane, *Poradnictwo pedagogiczne skierowane do rodzin wielokulturowych*, „Rocznik Komisji Nauk Pedagogicznych” 2016, t. LXIX, s. 130.

Kompetencje międzykulturowe nie pojawiają się przecież automatycznie, lecz muszą być rozwijane i kształtowane<sup>51</sup>. W tym właśnie kontekście E. Sowa-Behtane przytacza założenia programowe kursu komunikacji międzykulturowej, które zostały sformułowane w następujących punktach:

- „kształcenie umiejętności obserwacji, adaptacji, wrażliwości oraz empatii w sytuacji spotkań międzykulturowych;
- zrozumienie podobieństw i różnic między systemami komunikacyjno-kulturowymi obecnymi w Polsce (Europie) a systemami, z których wywodzą się słuchacze;
- wykształcenie postawy otwartej, dla której charakterystyczne jest swobodne mówienie o własnych potrzebach i problemach, a także umiejętność oglądu rzeczywistości społecznej z punktu widzenia innych”<sup>52</sup>.

Nie ulega wątpliwości, iż w społeczeństwie, w którym dochodzi do zderzenia kultur, istotnym staje się zwrócenie uwagi właśnie na proces kształtowania kompetencji międzykulturowych. Pamiętać bowiem należy, że asystent rodziny jako pracownik kompetentny międzykulturowo posiada wiedzę, która odnosi się nie tylko do własnego, ale także do obcego kręgu kulturowego, a także co wydaje się być niezmiernie ważne w kontekście pracy z rodziną odmienną kulturowo, potrafi właściwie i sprawnie radzić sobie z reorganizacją świata kulturowego<sup>53</sup>.

### 2.2.3. Model rodziny

Istotnym czynnikiem determinującym pracę asystenta pozostaje struktura rodziny, którą „wyznacza liczba i wiek jej członków, różne formy organizacyjne życia rodzinnego, charakter źródła utrzymania rodziny i środowisko zamieszkania oraz styl życia”<sup>54</sup>. W tym miejscu należy odnieść się do przemian rzeczywistości społecznej, które także wpływają na rodzinę, zarówno w sensie pozytywnym, jak i negatywnym. Do pozytywnych zmian zaliczyć można chociażby polepszenie warunków życia rodziny, zaś do negatywnych dezintegrację i dezorganizację oraz naruszenie podstawowych zasad regulujących funkcjonowanie rodziny. Mówiąc zatem o

---

<sup>51</sup> E. Sowa-Behtane, *Poradnictwo pedagogiczne...*, s. 130. Por. P.E. Gębał, *Dydaktyka kultury polskiej w kształceniu językowym cudzoziemców*, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych UNIVERSITAS, Kraków 2010, s. 111.

<sup>52</sup> E. Sowa-Behtane, *Poradnictwo pedagogiczne...*, s. 130.

<sup>53</sup> A. Suchocka, *Kompetencje międzykulturowe – przywilej czy konieczność?*, „Colloquium. Kwartalnik” 2016, nr 4, s. 126.

<sup>54</sup> F. Adamski, *Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy*, s. 34.

przemianach współczesnej rzeczywistości, należy również mówić o zmianach realizowanych modeli życia rodzinnego<sup>55</sup>.

H. Liberska i M. Matuszewska przedstawiają ciekawą typologię modeli rodziny, funkcjonującą pod nazwą dychotomicznej klasyfikacji modeli rodziny. W niniejszej klasyfikacji występuje kategoria modeli operacyjnych oraz strukturalnych<sup>56</sup> (tabela 1).

---

<sup>55</sup> M. Dubis, *Alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego zagrożeniem dla współczesnej rodziny*, „Wychowanie w Rodzinie” 2017, t. XV, nr 1, s. 324.

<sup>56</sup> H. Liberska, *Uwarunkowania zmian rozwojowych w wybranych modelach rodziny*, „Psychologiczne Zeszyty Naukowe” 2016, nr 1, s. 49.

**Tabela 1. Dychotomiczna klasyfikacja modeli rodziny**

Dychotomiczna klasyfikacja modeli rodziny		
Strukturalne		Operacyjne
Kulturowe tradycyjne	Kulturowe alternatywne	
Katolicki	modernistyczne	Postmodernistyczne
Skandynawski	partnerski	związki homoseksualne
Muzułmański	egalitarny	związki typu DINKS
Inne		związki typu LAT
		związki kohabitacyjne
		Inne
		Model zdrowej rodziny

Zródło: H. Liberska, M. Matuszewska, *Dychotomiczna klasyfikacja modeli rodziny*, [w:] *Psychologia rodziny*, I. Janicka, H. Liberska (red.), PWN, Warszawa 2015, s. 117.

Biorąc pod uwagę analizę modeli strukturalnych, należy zaznaczyć, iż istotne stają się wskaźniki takie jak liczba pokoleń w rodzinie, liczba członków rodziny i organizacja władzy, która widoczna staje się w hierarchii ważności pozycji, jakie zajmują konkretni członkowie rodziny. Owe wskaźniki pozwalają na wyodrębnienie i wyszczególnienie dwóch typów kulturowych modeli rodziny, tj. kulturowe tradycyjne oraz kulturowe alternatywne<sup>57</sup>. Porównanie modeli kulturowych przedstawiono w tabeli 2.

<sup>57</sup> H. Liberska, *Uwarunkowania zmian rozwojowych*, s. 49.

**Tabela 2. Porównanie modeli kulturowych rodziny**

<b>Kulturowe modele rodziny – porównanie</b>		
<b>Wskaźniki</b>	<b>Model tradycyjny</b>	<b>Model alternatywny</b>
<b>Liczba pokoleń i osób w rodzinie</b>	Model rodziny tradycyjnej zawiera przynajmniej trzy pokolenia, co skutkuje dużą liczbą członków rodziny	Mniejsza liczba pokoleń w rodzinie (przeważa rodzina dwupokoleniowa), chociaż niekoniecznie skutkuje to mniejszą liczbą osób stanowiących rodzinę
<b>Struktura władzy</b>	Typ hierarchiczny	Spłaszczenie hierarchii władzy i osłabienie relacji dominacji
<b>Decydent</b>	Ustalona osoba decydenta: najczęściej rodzina jest podporządkowana władzy ojca (patriarchat) lub matki (matriarchat)	Rola decydenta jest niestabilna, zmienna, płynna
<b>Podział funkcji i ich powiązanie</b>	Wyraźny podział funkcji, zróżnicowany ze względu na płeć i wiek	Zanika podział ról rodzinnych na typowo męskie i kobiece i miesza się znaczenie różnic płciowych w podziale funkcji
<b>Specyfika procesu socjalizacji dzieci</b>	Zróżnicowanie socjalizacji zależnie od płci	Może się objawiać zunifikowanie socjalizacji
<b>Przebieg transmisji między pokoleniami</b>	Międzypokoleniowa transmisja dziedzictwa kulturowego przebiega w rodzinie bez zakłóceń, co zabezpiecza ciągłość i powtarzalność modelu rodziny i systemu społecznego	Proces transmisji między pokoleniami ma przebieg wielokierunkowy i może cechować się zmienną siłą lub niewielkim nasileniem
<b>Cechy systemu rodziny</b>	Silne stabilne granice, dopuszczalna kontrolowana wymiana między systemem wewnętrznym (rodzina) a zewnętrznym, ustabilizowana równowaga między podsystemami i między	Słabe granice, granice przepuszczalne – częściowo lub niemal całkowicie otwarte, ograniczona kontrola wymiany między systemem wewnętrznym a zewnętrznym,

	podsystemami oraz w obrębie systemu jako całości, zdolność odzyskiwania równowagi jako skutek efektywnych mechanizmów równoważenia w systemie, zdolność utrzymywania i odzyskiwania równowagi między systemem rodziny a systemami zewnętrznymi, pozostająca w zależności od dynamiki kontekstu zewnętrznego społeczno-kulturowego	akceptowalny duży stopień i zakres ingerencji systemów zewnętrznych w funkcjonowanie systemu rodziny, równowaga systemu rodziny uzależniona od systemów zewnętrznych
<b>Konsekwencje dla wzoru życia i wzorców zachowania</b>	Stażność i powtarzalność wzoru życia i wzorców zachowania w czasie/ciągłość	Polimorfizacja wzoru życia i wzorców zachowania/zmienność

Zródło: H. Liberska, *Uwarunkowania zmian rozwojowych w wybranych modelach rodziny*, „Psychologiczne Zeszyty Naukowe” 2016, nr 1, s. 51.

W dychotomicznej klasyfikacji modeli rodziny, obok kategorii modeli strukturalnych, wyodrębnione zostały także modele operacyjne, których głównym i najważniejszym rysem jest ich użyteczność w analizie rodziny jako systemu, ze względu na to, że wszystkie one charakteryzują się podejściem systemowym (np. model Beaversa, model kołowy Olsona)<sup>58</sup>.

Warta uwagi jest z pewnością kategoria modeli strukturalnych, a w niej modele kulturowe tradycyjne oraz kulturowe alternatywne, wśród tych ostatnich wyróżnić można modernistyczne i postmodernistyczne. Wspomniane już wcześniej przemiany współczesnej rzeczywistości społecznej widoczne są również w sferze modeli rodziny. Badania przeprowadzone w 2019 r. na próbie 2210 respondentów wskazały wyraźne tendencje do przemian społecznych w zakresie tematu rodziny i poglądów Polaków na temat rodziny. Można zauważyć, iż młodszy, lepiej wykształceni i mieszkający w miastach respondenci okazują się prezentować postawy bardziej akceptujące wobec nietradycyjnych form życia rodzinnego<sup>59</sup>.

<sup>58</sup> H. Liberska, *Uwarunkowania zmian rozwojowych*, s. 50.

<sup>59</sup> B. Chojnacka, R. Iwański, *Struktura rodziny i oczekiwania wobec ról rodzinnych w opinii Polaków*, „Wychowanie w Rodzinie” 2022, t. XXVII, nr 2, s. 194.

Zmiany w obszarze funkcjonowania rodzin oraz ich struktury mają znaczący wpływ na sposób pracy asystenta, problemy i kryzysy, w sferze których stara się on pomóc rodzinom. Nie można jednak zapominać, iż obok czynników związanych bezpośrednio z rodziną, istotną rolę odgrywają czynniki leżące po stronie samego asystenta, m.in. wybierane przez niego metody i narzędzia pracy, przestrzegane zasady i regulacje dotyczące świadczonej pomocy i wsparcia.

#### 2.2.4. Modele pracy asystenta rodziny

Metodyka pracy asystenta rodziny opiera się na stosowaniu przez niego różnych metod, jak np. towarzyszenie, wspieranie, informowanie. Metody te wykorzystywane są na różnych etapach metodycznej pracy z rodziną<sup>60</sup>. W literaturze przedmiotu opisanych jest wiele różnorodnych teorii i modeli pracy asystenta z rodziną, w tym m.in. podejście skoncentrowane na rozwiązaniach (PSR), dialog motywujący (DM), model zorientowany na rozwiązanie problemów, teoria systemów, model ekosystemowy. Do każdego modelu asystencji rodziny dobierają metody, techniki i narzędzia pracy. Należy w tym miejscu zaznaczyć, że wsparciem asystenta rodziny może być objętych maksymalnie 15 rodzin w jednym czasie, dlatego też metodyka pracy asystenta rodziny ma na celu uporządkowanie pracy asystenta i lepszą organizację czasu pracy<sup>61</sup>.

Model **Podejście Skoncentrowane na Rozwiązaniach (PSR)** zakłada, że praca asystenta rodziny będzie skupiona na rozwiązywaniu konkretnych problemów rodziny i umożliwi asystentowi rodziny pracę z kilkoma rodzinami wieloprogowymi. Asystent rodziny wykorzystujący w pracy model PSR powinien:

- a) określić cele i definiowane przez klienta potrzeby, nie powinien skupiać się tylko na problemach – określenie celów pracy z rodziną winno opierać się na zasobach rodziny, na podstawie których można wyznaczyć ścieżkę zmian w rodzinie;
- b) określić potencjał, mocne strony i możliwości klientów – dobrą praktyką wykorzystywaną przez asystentów rodziny jest analiza SWOT, w której w formie tabelarycznej określa się mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia. Asystent rodziny, wykorzystujący to narzędzie jako wzmacniające w pracy z rodziną wieloprogową, może wzmacniać rodzinę poprzez określenie jej zasobów i bazowaniu na nich. Łatwiej jest wówczas znaleźć sposób na przezwyciężanie

---

<sup>60</sup> A. Kozik, *Z doświadczenia pracy asystenta rodziny: refleksje pedagogiczne*, „Pedagogika rodziny” 2015, nr 5/4, s. 101.

<sup>61</sup> Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu, (Dz.U. z 2024 r. poz. 177).

trudności rodziny oraz usunąć deficyty rodziny, także podnoszenie własnej wartości klienta wpływa na osiągnięcie celów;

- c) skupiać się na sukcesach, a nie porażkach rodziny;
- d) określać wyjątki od sytuacji, w której występuje problem – asystent rodziny nie powinien skupiać się na problemach i częstotliwości ich występowania;
- e) definiować i konstruować wizję przyszłości<sup>62</sup>.

Asystent rodziny, wykorzystując model PSR, może wskazać mocne strony rodziny, dzięki metodzie PSR łatwiejsze jest też nawiązywanie relacji pomocowej poprzez m.in. budowanie przestrzeni wzajemnego zaufania.

Drugim modelem pracy asystenta rodziny jest **Dialog Motywujący (DM)**, który może być łączony z PSR. Najprostszym określeniem DM jest rozmowa na temat zmiany bądź „rozmowa motywująca”, która jest oparta na współpracy, występuje w niej więcej ukierunkowania niż dowodzenia, podstawowym celem jest w niej wzmocnienie u osoby jej własnej motywacji do zmiany<sup>63</sup>. Kluczowymi procesami w DM są: angażowanie, ukierunkowanie, wywoływanie, planowanie. W trakcie stosowania metody DM wykorzystywane są następujące umiejętności komunikacyjne, tj. zadawanie pytań otwartych, dowartościowywanie, odzwierciedlanie, podsumowywanie oraz udzielanie informacji i rad za pozwoleniem strony<sup>64</sup>. I. Krasiejko wskazuje, że asystent rodziny winien stosować DM na każdym etapie metodycznej pracy z klientem, ponieważ asystent staje się towarzyszem, osobą wspierającą i wydobywającą zasoby rodziny, co prowadzi do zwiększenia motywacji klienta do zmiany. Asystent winien też zrozumieć punkt widzenia klienta<sup>65</sup>. Model DM zakłada pracę z klientem o niskiej motywacji do zmiany.

Model **zorientowany na rozwiązywanie problemów** skierowany jest na motywowanie klienta do rozwiązania problemów. W ramach tego modelu brane są pod uwagę możliwości ośrodka pomocy społecznej i społeczności lokalnej, w której żyje rodzina. Asystent rodziny dąży do zrozumienia problemu klienta i rodziny poprzez zrozumienie przyczyny zaistniałego problemu. Po zrozumieniu przyczyny asystent rodziny, korzystając z zasady przyczynowo-skutkowej, szuka rozwiązań problemu, ocenia je i wspólnie z klientem podejmuje decyzję na

---

<sup>62</sup> A. Kozik, *Z doświadczenia pracy asystenta...*, s. 101–102, za: I. Krasiejko, *Praca socjalna w praktyce asystenta rodziny. Przykład podejścia skoncentrowanego na rozwiązaniach*, Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”, Katowice 2013, s. 35–36.

<sup>63</sup> W.R. Miller, S. Rollnick, *Dialog motywujący. Jak pomóc ludziom w zmianie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, 2014, s. 33.

<sup>64</sup> W.R. Miller, S. Rollnick, *Dialog motywujący*, s. 64.

<sup>65</sup> I. Krasiejko, *Metodyka działania asystenta rodziny. Różne modele pracy socjalnej i terapeutycznej z rodziną*, Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”, Katowice 2012, s. 180–181.

temat możliwości wyboru jednego lub kilku rozwiązań. Istotne jest jak największe zaangażowanie klienta w działania pomocowe, a także zmobilizowanie zasobów zewnętrznych i wewnętrznych rodziny do podejmowania działań<sup>66</sup>.

Kolejnym modelem pracy asystenta z rodziną jest **teoria systemów**, która opiera się na systemowym ujęciu rodziny. Asystent rodziny skupia się na systemie rodzinnym, a nie pojedynczych osobach. Relacje i interakcje rodziny są wzajemne, powtarzalne i oparte na wzorcach rodzinnych. W modelu teorii systemów zmiana jednego członka systemu wpływa na zmianę w funkcjonowaniu całego systemu rodzinnego. Asystent rodziny musi pamiętać, że zmiana rodziny musi być równoważna ze stabilnością całego systemu rodzinnego<sup>67</sup>.

**Model ekosystemowy** wskazuje na duże znaczenie mikrosystemów i makrosystemów, w których żyje rodzina. Na mikrosystemy składają się: rodzina, rówieśnicy, szkoła, pracodawcy, przyjaciele i znajomi, natomiast na makrosystemy składają się: układy przynależące do szerszego systemu społecznego i kształtujące politykę, prawo, a także kontekst kulturowy.

Asystent rodziny pracujący z rodziną w modelu ekosystemowym na początku diagnozuje wszystkie problemy i potrzeby rodziny oraz innych podsystemów wchodzących w skład rodziny. Ważne jest zdiagnozowanie zasobów środowiska oraz słabych stron czy ograniczeń rodziny, dlatego w diagnozie wykorzystywana jest analiza SWOT. Kolejnym krokiem jest określenie przez asystenta rodziny głównego problemu oraz zasobów ekosystemu osoby lub rodziny wspieranej. Do tego celu wykorzystywany jest EKOGRAM, dzięki któremu łatwiej jest określić obszary wprowadzania zmian oraz osoby i instytucje, które mogą w tym pomóc. Kolejnym etapem jest zaangażowanie różnych zasobów – ludzkich i rzeczowych – w działania na rzecz zmiany. Ostatnim etapem pracy w ramach ekogramów jest ewaluacja, dzięki której zostaje dostarczona pełna wiedza na temat tego, jak przebiegały działania na rzecz zmiany. W trakcie ewaluacji zostaje określone, czy i w jakim zakresie prowadzone działania pomogły osiągnąć założone cele<sup>68</sup>.

Dobór modelu, metody, techniki i narzędzi pracy asystenta rodziny jest zależny od sytuacji problemowej rodziny i jej poziomu motywacji do zmiany. Warto w tym miejscu podkreślić, że role i funkcje rodziny są niezmiennie, i to bez względu na kontekst kulturowy, historyczny i społeczny. Dlatego też niezależnie od tego, czy rodzina jest mono- czy polikulturowa, czy stanowi mniejszość kulturową – musi wypełniać swoje funkcje. W związku

---

<sup>66</sup> I. Krasiejko, *Asystentura rodziny. Rekomendacje...*, s. 44.

<sup>67</sup> I. Krasiejko, *Asystentura rodziny. Rekomendacje...*, s. 44–45.

<sup>68</sup> I. Krasiejko, *Asystentura rodziny. Rekomendacje...*, s. 45.

z tym instytucje wspierają rodzinę, aby dzieci były wychowywane w sposób właściwy, aby nabywały wartości i uczyły się zasad funkcjonowania niezbędnych do życia w danej społeczności.

Odpowiednio dobrany model pracy asystenta rodziny jest istotny dla skutecznego wypracowania celu. Asystenci rodziny pracujący w Polsce wzbogacają modele pracy z rodziną o narzędzia mające na celu wzmocnienie tych modeli, np. analiza czasu wolnego, analiza SWOT, skala zmiany, scenariusze rozmów, narzędzia pracy socjalnej.

### **2.2.5. Profesjonalne podejście do pracy z rodziną**

Właściwie wszystkie zawody wspierające wymagają od osób je wykonujących określonych uwarunkowań osobowościowych czy społecznych. Dzieje się tak również w zawodzie asystenta rodziny. Praca asystenta rodziny domaga się posiadania przez niego odpowiednich cech i prezentowania właściwych postaw, ponieważ opiera się na zintensyfikowanych działaniach i relacjach z innymi ludźmi, które wymagają nawiązywania i utrzymywania efektywnych kontaktów i ciągłej współpracy z klientami.

Asystent rodziny winien posiadać łatwość w nawiązywaniu relacji z innymi, posiadać umiejętność współdziałania i współpracy, nie tylko z rodziną, ale także z zespołem specjalistów pracujących na rzecz rodziny. Winien cechować się życzliwością, uprzejmością, być tolerancyjnym i posiadać umiejętność zdobywania zaufania i sympatii, co ułatwia nawiązywanie relacji pomocowej z rodziną oraz z przedstawicielami społeczności lokalnej i innymi specjalistami pracującymi z rodziną i na jej rzecz. W pracy asystenta rodziny ważna jest również umiejętność organizacji pracy i czasu pracy. Asystent rodziny winien organizować swój czas pracy w taki sposób, aby mieć czas nie tylko na pracę z każdą rodziną, która objęta jest jego wsparciem, ale również na sporządzenie dokumentacji i merytoryczne przygotowanie się do spotkań i rozmów z rodziną i przedstawicielami innych instytucji.

Do szczególnie istotnych predyspozycji asystenta rodziny należy zaliczyć empatię, cierpliwość i wyrozumiałość. Empatia jest umiejętnością „odczuwania stanów emocjonalnych innych, przyjęcia ich myślenia, patrzenie na sprawy z ich punktu widzenia. Jest to zdolność współodczuwania z innymi, dzięki niej można zrozumieć zachowania innych osób, pomóc im rozwiązać problemy”<sup>69</sup>. Empatyczna postawa ułatwia pracę asystentowi rodziny, pomaga mu

---

<sup>69</sup> E. Okrutny, *Wybrane uwarunkowania pracy socjalnej z rodziną*, „Pedagogika rodziny” 2015, nr 5/4, s. 112. Por. M.Z. Stepulak, *Dyspozycje osobowościowe i kwalifikacje moralne pracownika socjalnego*, [w:] *Wybrane aspekty*

wczuć się w sytuację osoby lub całej rodziny potrzebującej wsparcia, ułatwia mu wyciąganie wniosków, zwracanie uwagi na rzeczy, które są bardziej istotne. Empatia związana jest z kompetencjami komunikacyjnymi asystenta rodziny, do których zaliczyć można „łatwość nawiązywania kontaktów z rodzinami, utrzymywanie z nimi rozmowy, słuchanie i wysłuchiwanie”<sup>70</sup>. Prawidłowe kompetencje komunikacyjne asystenta rodziny są niezwykle istotne nie tylko na płaszczyźnie komunikacji asystent rodziny-klient, ale również w obszarze współpracownictwa. Komunikacyjny wymiar empatii objawiać się może w rozmowach z konkretnymi rodzinami i poszczególnymi członkami rodzin. Przykładem może być unikanie wyrażań, które choć wydają się stanowić informację zwrotną w postaci wyrażania empatii, w rzeczywistości stają się jej zaprzeczeniem. Do tego typu wyrażań zaliczyć można te, które związane są z odbieraniem innym prawa do własnych odczuć. Gdy słuchacz chce dodać otuchy rozmówcy, często stosuje zwrot „Nie przejmuj się, to tylko...”, „Nie powinieneś się tym przejmować”, „Nie warto, abyś się tym martwił”. Tego typu zwroty, zamiast podnieść na duchu rozmówcę, sprawiają, że czuje się on jeszcze gorzej, czuje się niezrozumiany. Poczucie braku zrozumienia wynika z faktu, że tego typu przykładowe zwroty przekazują nie tyle zrozumienie, współczucie czy identyfikację z ich adresatem, ale przekazują zupełnie inny komunikat – wskazują bowiem odbiorcy, że nie powinien czuć tego, co właśnie czuje. W miejsce tego typu komunikatów kompetentny i empatyczny asystent rodziny powinien stosować zwroty werbalne i komunikaty niewerbalne świadczące o prawdziwej, niekłamanej i nieudawanej empatii. To oczywiście mogą być bardzo proste słowa, np. „rozumiem” lub „ojej”. Empatia wyrażana jest także poprzez takie zwroty jak: „rozumiem, że to rzeczywiście cię rani”, „wiem, że to jest dla ciebie bardzo ważne”<sup>71</sup>. Tego typu zwroty, a więc zwroty prawdziwie wyrażające empatię, pozwalają na budowanie atmosfery zaufania i szacunku, co w konsekwencji wpływa na jakość budowanych relacji z klientami.

Ponadto w pracy z rodzinami przeżywającymi dysfunkcje opiekuńczo-wychowawcze, które nie zawsze są przekonane do podejmowania współpracy, asystent rodziny powinien pokazywać rodzinom, że je rozumie, nazywając językiem zrozumiałym dla klienta zjawiska mające miejsce. Współpraca z rodzinami odmiennymi kulturowo wymaga dużo cierpliwości i wyrozumiałości ze strony asystenta rodziny, co musi iść dwutorowo. Osoby o innym pochodzeniu nie zawsze znają polskie zwyczaje. Często wycofują się ze współpracy, ponieważ

---

*pracy socjalnej w warsztacie pracownika socjalnego – doświadczenia polsko-niemieckie*, M.Z. Stepulak, J. Gorbaniuk (red.), Wydawnictwo Archidiecezji Lubelskiej „Gaudium”, Lublin – Eintracht – Ingolstadt 2001.

<sup>70</sup> E. Okrutny, *Wybrane uwarunkowania pracy...*, s. 112.

<sup>71</sup> R.B. Adler, L.B. Rosenfeld, R.F. Proctor II, *Relacje interpersonalne. Proces porozumiewania się*, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 2006, s. 196–197.

proponycje i wskazówki specjalistów uważają za sprzeczne z wyznawanymi przez siebie wartościami. Zdarza się tak, że cudzoziemcy nie rozumieją kulturowych zasad postępowania i przepisów wynikających z prawa stanowionego.

W pracy asystenta rodziny można się spotkać z różnymi sytuacjami, które często wydają się bez wyjścia. Wtedy oczekiwanymi cechami specjalisty mogą być kreatywność i pomysłowość. Asystent rodziny musi cechować się sumiennością, obowiązkowością, uczciwością, dużym poczuciem odpowiedzialności, wysoką samokontrolą, odpornością emocjonalną i zrównoważeniem. Winien również panować nad swoimi emocjami<sup>72</sup>.

Dobrego asystenta rodziny winien cechować pełny profesjonalizm, a więc odpowiedni stan wiedzy, zakres umiejętności czy uznawane wartości<sup>73</sup>.

Po pierwsze, wiedza. Asystent rodziny pracujący z rodziną poli- lub monokulturową powinien posiadać wiedzę usystematyzowaną z obszarów pomocy społecznej, pedagogiki rodziny, psychologii rozwojowej, psychologii rodziny, prawa rodzinnego, metodologii pracy z rodziną. Wiedza ta jest związana nie tylko z wykształceniem asystenta rodziny, ale również z systematycznie nabywanym przez niego doświadczeniem zawodowym i podnoszeniem kwalifikacji. Kwalifikacje do pracy w zawodzie asystenta rodziny zostały opisane już w pierwszym paragrafie niniejszego rozdziału. Elementy składowe zawodu asystenta rodziny winny być oparte na wiedzy dotyczącej metod i technik pracy asystenta rodziny, metodycznego procesu pracy z rodziną, oraz na wiedzy z zakresu funkcjonowania systemu rodzinnego w obrębie rodziny i w obrębie innych systemów tworzących społeczność lokalną.

Po drugie, umiejętności i doświadczenie. Asystenci rodziny w swojej pracy spotykają się z wieloma problemami, dzięki czemu mają możliwość ich rozpoznawania, badania oraz ich rozumienia. W taki sposób asystenci uczą się poprzez doświadczenie. W praktyce pracy asystentów rodziny nabywają oni wiedzę teoretyczną oraz proceduralną. Wiedza teoretyczna oparta jest na przyjętych założeniach teoretycznych, natomiast wiedza proceduralna jest tzw. *mądrością praktyczną*, skierowaną na rozwiązanie problemów<sup>74</sup>. Jak już zauważono, wiedza w pracy asystenta rodziny musi mieć charakter interdyscyplinarny, a więc uwzględniać pedagogikę, psychologię, socjologię, prawo itd. Zasób wiedzy i jej pogłębianie jest

---

<sup>72</sup> *Wymagania psychologiczne – informacje o zawodzie Asystenta rodziny*, Wojewódzki Urząd Pracy w Krakowie, Kraków 2019, s. 5.

<sup>73</sup> E. Okrutny, *Wybrane uwarunkowania pracy...*, s. 110.

<sup>74</sup> T. Kamiński, *Praca socjalna jako działalność zawodowa*, „Seminare. Poszukiwania naukowe” 2000, nr 16, s. 437.

fundamentem do nabywania umiejętności. Obok wiedzy i umiejętności, na uwagę w kontekście elementów świadczących o profesjonalizmie asystenta rodziny zasługują wartości<sup>75</sup>.

System wartości regulowany jest przez cywilne i religijne prawo stanowione m.in. Konstytucję Rzeczypospolitej Polski, Konwencję o prawach człowieka, Dekalog, Kodeks Etyki Pracy Asystenta Rodziny czy regulamin pracy w instytucji zatrudniającej asystenta rodziny<sup>76</sup>. Praca z rodziną wymaga od asystenta rodziny zachowania określonych standardów, norm, przepisów, zasad i regulacji. To właśnie wartości stanowią niejako ostateczny regulator praktyki zawodowej, dlatego tak ważna jest zgodność przekonań i wizji asystenta ze standardami zawodu. Owe wartości winny być drogowskazem dla podejmowanych przez asystenta działań oraz stanowić pomoc w zakresie motywowania do dalszego rozwoju w zakresie wiedzy i umiejętności. Kodeks etyki pracy stanowi niewątpliwie przewodnik dla każdego asystenta, wskazując właściwe ścieżki rozwoju zawodowego i ukierunkowując pomoc i wsparcie w taki sposób, by służyła ona rodzinie. W kontekście pracy w środowisku wielokulturowym, z rodzinami odmiennymi kulturowo, może stanowić narzędzie, które służy zapobieganiu kształtowaniu się stereotypów<sup>77</sup> czy rutynie zawodowej<sup>78</sup>.

### 2.3. Między pracą socjalną a asystenturą rodziny

Stworzenie odpowiednich warunków rozwoju dorastającemu dziecku w rodzinie, która jest dysfunkcyjna, wymaga wsparcia i profesjonalnej pomocy. Rodzina, która posiada trudności w pełnieniu funkcji opiekuńczo-wychowawczej, może uzyskać wsparcie przy współpracy asystenta rodziny i pracownika socjalnego. Należy w tym miejscu podkreślić, że w świetle polskiego prawa jedna osoba nie może w tym samym czasie pełnić funkcji pracownika socjalnego i asystenta rodziny<sup>79</sup>.

---

<sup>75</sup> E. Okrutny, *Wybrane uwarunkowania pracy...*, s. 110, 114–115.

<sup>76</sup> A. Olech, *Etos zawodowy pracowników socjalnych*, Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”, Katowice 2006, s. 176.

<sup>77</sup> **Stereotypy** to przekonania na temat innych grup etnicznych, które muszą być negatywne, bo wtedy wyjaśniają uprzedzenia (oraz w jakimś stopniu fałszywe, ponieważ są efektem nieprawidłowego przetworzenia informacji w ludzkim umyśle. Są odporne wobec rzeczywistości i powszechne w danej kulturze. Stereotypy wspomagają procesy wartościowania i wzmacniają poczucie odrębności wobec obcych.

Źródło:

W. Nawrocki, *Patrioci i wrogowie Stereotypy Polaków i Niemców w literaturze polskiej XIX i początków XX wieku*, Naukowe Wydawnictwo Piotrkowskie, Piotrków Trybunalski 2001.

B. Szacka, *Wprowadzenie do Socjologii*, Oficyna – W” Naukowa, Warszawa 2003.

<sup>78</sup> E. Okrutny, *Wybrane uwarunkowania pracy...*, s. 115.

<sup>79</sup> Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu, art. 17 ust. 3.

Rolę i zadania wspomnianych specjalistów regulują odrębne akty prawne, odpowiednio: ustawa z dnia 12 marca 2004 o pomocy społecznej z późniejszymi zmianami (Dz.U. z 2024 r. poz. 1283) oraz ustawa z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. z 2025 r. poz. 49).

Łangowska w 2010 r. wskazała, że oddziaływania pracowników socjalnych są zogniskowane na wzmacnianiu metod jakościowych wykorzystywanych w pracy socjalnej z rodzinami wieloproblemowymi. Z tego powodu wynikła potrzeba znalezienia innego rodzaju pomocy, który będzie ogniskował się na pokonaniu konkretnego problemu oraz na usamodzielnieniu się. W odpowiedzi na tę potrzebę został utworzony nowy zawód – asystent rodziny. Pracownicy socjalni z uwagi na dużą liczbę klientów, wielość ich problemów, wielość dokumentacji i formalności, nie byli i nie są w stanie dokonać pogłębionej diagnozy w tych rodzinach oraz odpowiednio pomóc tym rodzinom<sup>80</sup>.

Zadaniami pracownika socjalnego w świetle ustawodawstwa polskiego są: praca socjalna; dokonanie analizy i oceny zjawisk, które powodują zapotrzebowanie na świadczenia z pomocy społecznej oraz kwalifikowanie do uzyskania tych świadczeń; udzielanie informacji, wskazówek i pomocy w zakresie rozwiązywania spraw życiowych osobom, które dzięki tej pomocy będą zdolne samodzielnie rozwiązywać problemy będące przyczyną trudnej sytuacji życiowej, czy też skuteczne posługiwanie się przepisami prawa w realizacji tych zadań<sup>81</sup>. Warto wspomnieć, że zadania pracownika socjalnego w różnych ośrodkach pomocy społecznej mogą się różnić. W niektórych ośrodkach pracownik socjalny zajmuje się przyznawaniem świadczeń pieniężnych i niepieniężnych w tym pracy socjalnej. W niektórych ośrodkach nastąpił rozdział pomiędzy pracą socjalną a świadczeniami. Skutkuje to tym, że zaczęły powstawać zespoły do spraw świadczeń oraz zespoły do spraw pracy socjalnej, czy też pomocy środowiskowej. Pracownik socjalny podejmujący pracę socjalną z klientem lub rodziną pogłębia diagnozę i pracuje różnymi metodami nad przezwyciężaniem problemów rodziny.

E. Wyrwich-Hejduk określiła asystenta rodziny jako osobę będącą „prawą ręką” rodziny, która to ma towarzyszyć i pomagać rodzinie w określonym działaniu, którego celem

---

<sup>80</sup> K. Łangowska, *Asystent rodziny jako nowa metoda pracy pomocy społecznej w Polsce*, [w:] *Asystentura rodziny. Nowatorska...*, M. Szpunar (red.), MOPS, Gdynia 2010, s. 5–24.

<sup>81</sup> Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, art. 119. Por. D. Trawkowska, *Portret współczesnego pracownika socjalnego. Studium socjologiczne*, Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”, Katowice 2006, s. 197–199; M. Bieńko, *Dylematy profesji i roli w refleksyjnym projekcie tożsamości współczesnego pracownika socjalnego na przykładzie pracowników powiatowych centrów pomocy rodzinie*, [w:] *Pracownicy socjalni i praca socjalna w Polsce. Między służbą społeczną a urzędem*, M. Rymśza (red.), Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2012, s. 93–120.

jest poprawa sytuacji będącej przyczyną problemu lub problemów rodziny. Praca asystenta rodziny oparta jest na zasobach rodziny, zachęcaniu i motywowaniu do zmiany<sup>82</sup>.

A. Żukiewicz odniósł się do współpracy pomiędzy pracownikiem socjalnym a asystentem rodziny, w której stosuje się wariant towarzyszenia. Wskazał na trzy warianty – założenia współpracy pomiędzy specjalistami. Według pierwszego z nich pracownik socjalny prowadzi z daną rodziną jedną, specjalistyczną pracę socjalną, towarzyszy klientowi, przyznaje świadczenia. Natomiast w sytuacji, gdy zachodzi potrzeba przyznania rodzinie usługi asystenta rodziny, to pracownik socjalny dokonuje diagnozy<sup>83</sup>, w ramach której wykorzystuje dostępne narzędzia oraz z rodziną przeprowadza kwestionariusz rodzinnego wywiadu środowiskowego<sup>84</sup>. Jeżeli z diagnozy wynika, że jest zasadność przyznania rodzinie usługi asystenta rodziny, to pracownik socjalny wnioskuje do kierownika OPS o przyznanie usługi. Pozytywne zaopiniowanie wniosku wprowadza osobę asystenta rodziny do metodycznej pracy z rodziną na etapach: pogłębionej diagnozy, uzgadniania celów współpracy i planu pracy z rodziną, realizacji planu pracy z rodziną, ewaluacji częściowej i końcowej<sup>85</sup>. Współpraca pomiędzy pracownikiem socjalnym i asystentem rodziny, według A. Żukiewicza, ograniczona jest tylko do wstępnej fazy, w której asystent rodziny dostaje od pracownika socjalnego informację na temat rodziny. W dalszym postępowaniu asystent staje się osobą koordynującą działania w celu poprawy funkcjonowania wskazanej rodziny<sup>86</sup>.

Według drugiego wariantu współpracy to pracownik socjalny sprawuje pieczę nad rodziną, natomiast asystent rodziny świadczy na jej rzecz usługi, tj. „pomoc w nabywaniu umiejętności, niezbędnych w celu wywiązywania się z obowiązków opiekuńczo-wychowawczych czy w zaspokojenia potrzeb dziecka”<sup>87</sup>. Pracownik socjalny prowadzi więc pracę socjalną w różnych obszarach problemowych rodziny, a asystent jedynie w wąskim obszarze sprawowania funkcji opiekuńczo-wychowawczych. Może przyjmować rolę osoby, która prowadzi trening umiejętności codziennego funkcjonowania rodziny lub umiejętności psychospołecznych, który wspiera rodzinę podczas przebiegu budowania właściwych relacji w

---

<sup>82</sup> M. Świdarska, *Asystent rodziny – współczesna...*, s. 48. Por. E. Wyrwich-Hejduk, *Asystent w pracy socjalnej z rodziną*, [w:] *W kręgu zagadnień pracy socjalnej*, A. Kwak, E. Wyrwich-Hejduk, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2012.

<sup>83</sup> A. Żukiewicz, *Asystent rodzinny. Nowy zawód i nowa usługa w systemie wspierania rodzin. Od opieki do wsparcia*, Impuls, Kraków 2011, s. 83.

<sup>84</sup> Rozporządzenie Ministra Rodziny i Polityki Społecznej z dnia 8 kwietnia 2021 r. w sprawie rodzinnego wywiadu środowiskowego, załącznik nr 1.

<sup>85</sup> J. Janowska, *Poradnik dla asystenta rodziny*, ROPS w Krakowie, s. 28–29, [https://rops.krakow.pl/pliki-dopobrania/wpis\\_poradnik\\_asystenta\\_rodziny](https://rops.krakow.pl/pliki-dopobrania/wpis_poradnik_asystenta_rodziny), 80 (dostęp: 20.12.2021).

<sup>86</sup> A. Żukiewicz, *Asystent rodzinny. Nowy zawód...*, s. 83.

<sup>87</sup> M. Świdarska, *Asystent rodziny – współczesna...*, s. 49.  
Por. A. Żukiewicz, *Asystent rodzinny. Nowy zawód...*, s. 83.

rodzinie. Możliwa jest tu szeroka współpraca pracownika socjalnego i asystenta rodziny na wszystkich etapach metodycznej pracy z rodziną. Na początku asystent rodziny jest wprowadzany przez pracownika socjalnego w środowisko, następnie zakres działań w rodzinie jest wspólnie omawiany i uzgadniany. To pracownik socjalny koordynuje tu działania w pracy z rodziną<sup>88</sup>.

A. Żukiewicz, A. Kłós, M. Czechowska-Bieluga, I. Krasiejko i inni badacze opisujący asystenturę rodzinną wskazali różnice między rolą zawodową asystenta rodziny i pracownika socjalnego. Poświęcona asystenturze rodziny ustawa z 2011 roku precyzyjnie określiła zadania asystenta rodziny, które może on wykonywać w ramach wsparcia rodziny przeżywającej trudności opiekuńczo-wychowawcze, natomiast rola pracownika socjalnego we wsparciu rodziny została określona głównie w ustawie z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej<sup>89</sup>.

Liczba środowisk i obciążenie asystentów rodziny oraz pracowników socjalnych się różni. Asystent rodziny dokonuje pogłębionej diagnozy, jego rola jest zogniskowana na wspieraniu rodziny, dlatego też liczba rodzin, z którą współpracuje asystent rodziny w jednym czasie, uzależniona jest od stopnia trudności wykonywanych działań oraz przygotowania i doświadczenia zawodowego asystenta rodziny (zgodnie z ustawą liczba ta nie może przekroczyć 15)<sup>90</sup>. Z kolei zgodnie z ustawą z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej „Ośrodek pomocy społecznej, a w przypadku przekształcenia ośrodka pomocy społecznej w centrum usług społecznych na podstawie przepisów ustawy z dnia 19 lipca 2019 r. o realizowaniu usług społecznych przez centrum usług społecznych – centrum usług społecznych zatrudnia pracowników socjalnych proporcjonalnie do liczby ludności gminy w stosunku jeden pracownik socjalny zatrudniony w pełnym wymiarze czasu pracy na 2000 mieszkańców lub proporcjonalnie do liczby rodzin i osób samotnie gospodarujących, objętych pracą socjalną w stosunku jeden pracownik socjalny zatrudniony w pełnym wymiarze czasu pracy na nie więcej niż 50 rodzin i osób samotnie gospodarujących”<sup>91</sup>.

Polskie prawo reguluje również kwestię nabywania kwalifikacji zawodowych i drogę awansu zawodowego odrębnymi przepisami, zarówno dla asystenta rodziny, jak i pracownika socjalnego. Sposób pracy asystenta rodziny i jego miejsce w systemie pomocy społecznej zmieniło się od czasu powstania tej profesji. Asystent rodziny stał się specjalistą w pracy z

---

<sup>88</sup> M. Świdarska, *Asystent rodziny – współczesna...*, s. 49.

Por. A. Żukiewicz, *Asystent rodzinny. Nowy zawód...*, s. 83.

<sup>89</sup> M. Świdarska, *Asystent rodziny – współczesna...*, s. 49.

Por. A. Żukiewicz, *Asystent rodzinny. Nowy zawód...*, s. 83–88.

<sup>90</sup> Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu, art. 15 ust. 4.

<sup>91</sup> Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, art. 110 ust. 11 (stan prawny: 30 października 2021 r. do: 31 grudnia 2021 r.).

rodziną. A. Żukiewicz wymienił jeszcze trzeci wariant współpracy asystenta z pracownikiem socjalnym, która najczęściej jest spotykany w ośrodkach pomocy społecznej. Zgodnie z tym typem współpracy pracownik socjalny sporządza diagnozę, która skutkuje decyzją o przyznaniu rodzinie usługi asystenta rodziny. Asystent rodziny jest więc odrębnym specjalistą niż pracownik socjalny. Zgodnie z ustawą współpraca obu specjalistów polega tylko na konsultacji podczas opracowywaniu planu pracy z rodziną<sup>92</sup>.

Aby zobrazować różnice pomiędzy pracą asystentów rodziny i pracowników socjalnych, zamieszczono poniżej dwie tabele. Pierwsza z nich (tabela 3) dotyczy różnic pomiędzy zawodami. Druga (tabela 4) obrazuje różnice pomiędzy natężeniem poszczególnych obowiązków pracownika w pracy z rodziną.

---

<sup>92</sup> M. Świdorska, *Asystent rodziny – współczesna...*, s. 50. Por. A. Żukiewicz, *Asystent rodzinny. Nowy zawód...*, s. 83–88.

**Tabela 3. Pracownik socjalny i asystent rodziny – różnice i wspólne obszary działań**

<b>Pracownik socjalny i asystent rodziny – różnice i wspólne obszary działań</b>	
<b>Pracownik socjalny</b>	<b>Asystent rodziny</b>
Oddziaływanie długoterminowe	Intensywne oddziaływanie krótkookresowe
Praca w środowisku rodziny, OPS	Praca głównie w środowisku rodziny lub metodą towarzyszenia
Czas pracy w określonych godzinach, rodzina dostosowuje się do czasu pracy	Zadaniowy czas pracy, czas dostosowany do potrzeb rodziny
Objęcie wsparciem średnio 50 środowisk	Objęcie wsparciem maksymalnie 15 środowisk
Główne narzędzie motywacji – pomoc finansowa	Konieczność stosowania innych metod motywacyjnych
Podejmowanie metodycznego działania na podstawie obszernej literatury i długoletniej praktyki	Brak metodycznego działania, wykorzystanie jedynie pewnych elementów takiego działania

Źródło: B. Kowalczyk, *Modele pracy asystenta rodziny i współpracy z pracownikiem socjalnym*, „Praca socjalna” 2021, nr 4, za: J. Janowska, *Poradnik dla asystenta rodziny*, ROPS w Krakowie, s. 13.

**Tabela 4. Role pracownika socjalnego i asystenta rodziny w systemie wspierania rodziny**

<b>Role pracownika socjalnego i asystenta rodziny w systemie wspierania rodziny</b>		
<b>Zadania ustawowe</b>	<b>Pracownik socjalny</b>	<b>Asystent rodziny</b>
<b>Art. 8</b>		
<b>Analiza sytuacji rodziny i środowiska rodzinnego oraz przyczyn kryzysu w rodzinie</b>	+++	+
<b>Wzmocnienie roli i poszczególnych funkcji rodziny</b>	+	+++
<b>Rozwijanie i wzmacnianie umiejętności opiekuńczo-wychowawczych rodziny</b>	+	+++
<b>Podniesienie świadomości w zakresie planowania oraz funkcjonowania rodziny</b>	+	+++
<b>Pomoc w integracji rodziny</b>	++	++
<b>Przeciwdziałanie marginalizacji i degradacji społecznej rodziny</b>	+++	+
<b>Dążenie do reintegracji rodziny</b>	+++	+

Źródło: A. Kłos, *Praca socjalna z rodziną*, 2016 (materiał informacyjny, niepublikowany), za: M. Czechowska-Bieluga, *Pracownik socjalny i asystent rodziny w systemie wspierania rodziny*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia” 2020, vol. XXXIII, nr 1, s. 79.

Podsumowując, należy jeszcze raz podkreślić, iż asystent rodziny to zawód, który polega przede wszystkim na udzielaniu pomocy, wsparcia oraz aktywizowaniu rodzin do podejmowania działań, z którymi nie są one sobie w stanie samodzielnie poradzić. Udzielana pomoc i wsparcie nie tylko mają umożliwić rodzinom wyjście z kryzysu, ale także zwiększyć wpływ członków rodziny na własne życie. Jednakże to, o czym nie można zapominać, to fakt, iż działania podejmowane przez asystentów w stosunku do rodzin nie mogą mieć charakteru rutynowego i schematycznego, lecz cechować winny się zindywidualizowanym podejściem do każdej rodziny objętej wsparciem i pomocą<sup>93</sup>.

Niewątpliwie – co pokazują przeglądy badań – zawód asystenta rodziny jest ważny i niezbędny w obszarze pomocy społecznej. Indywidualny charakter pracy asystenta, uwzględnianie indywidualnych potrzeb konkretnych rodzin to obszary działań asystenta, które mogą wpływać na zmniejszanie bezradności członków rodzin i zwiększanie ich aktywności w sferze realizacji funkcji rodziny<sup>94</sup>.

<sup>93</sup> K. Hyży, *Rola zawodowa asystenta rodziny – przegląd badań*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J. Paedagogia-Psychologia” 2020, vol. XXXIII, nr 1, s. 120.

<sup>94</sup> K. Hyży, *Rola zawodowa asystenta rodziny*, s. 131.

## BIBLIOGRAFIA

### LITERATURA ŹRÓDŁOWA

1. Adamski F., *Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2002.
2. Adler R.B., Rosenfeld L.B., Proctor II R.F., *Relacje interpersonalne. Proces porozumiewania się*, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 2006.
3. *Asystent Rodziny, Asystent rodziny = przyjaciel i doradca*, MOPR w Świnoujściu, <https://www.mopr.swinoujscie.pl/asystent-rodziny.html> (dostęp: 18.11.2021).
4. Bajkowski T., *System rodzinny w przestrzeni międzykulturowej*, „Pogranicze: studia społeczne” 2017, t. XXX.
5. Bańdur E., *Trudności adaptacyjne dziecka z innej kultury*, <http://www.pppptarnow.pl/wp-content/uploads/2022/03/Artykul-o-UKRAINIE-marzec-2022.pdf> (dostęp: 17.05.2024).
6. Baranowska A.S., *Bariery integracji uczniów cudzoziemskich ze środowiskiem szkolnym*, „Studia Edukacyjne” 2020, nr 59.
7. Bartmiński J., *Opozycja swój/obcy a problem językowego obrazu świata*, „Etnolingwistyka” 2007, nr 19.
8. Bełszyńska K.M., *Dzieci Obcokrajowców w Polskich placówkach oświatowych – perspektywa szkoły. Raport z badań*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2010.
9. Bielecka E., *Asystent rodzinny w przestrzeni życia i funkcjonowania rodziny*, [w:] *Praca socjalna z dziećmi, młodzieżą i rodziną*, M. Ruskowska, M. Winiarski (red.), Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa 2014.
10. Bokszański Z., *Tożsamość, integracja, grupa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1989.
11. Bommes M., Halfmann J., *Migration in nationalen Wohlfahrtsstaaten*, Universitätsverlag Rasch, Osnabrück 1998.
12. Bommes M., *Migration und nationaler Wohlfahrtsstaat. Ein differenzierungstheoretischer Entwurf. Habilitationsschrift*, Westdeutscher Verlag, Opladen 1999.

13. Boski P., Jarymowicz M., Malewska-Peyre H. (red.), *Tożsamość a odmiennność kulturowa*, Warszawa 1992.
14. Boski P., *O byciu Polakiem w ojczyźnie i o zmianach tożsamości kulturalno-narodowej na obczyźnie*, [w:] *Tożsamość a odmiennność kulturowa*, P. Boski, M. Jarymowicz, H. Malewska-Peyre (red.), Warszawa 1992.
15. Braun-Gałkowska M., *Poznawanie systemu rodzinnego*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2007.
16. Braun-Gałkowska M., *Psychologia domowa*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2008.
17. Brągiel J., Kawula S., *Więzi społeczne w rodzinie*, [w:] *Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki*, S. Kawula, J. Brągiel, A.W. Janke (red.), Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2007.
18. Brémond A., Couet J.F., Davie A., *Kompendium wiedzy o socjologii*, Tł. K. Malaga, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
19. Brinkmann W., *Émile Durkheim: Éducation et sociologie*, [w:] *Hauptwerke der Pädagogik*, Brill, Schöningh 2009.
20. Burrell G., *Sociological paradigms nad organisational analysis*, Ashgate Publishing Company, USA 2008.
21. Cap P., *Proximization. The Pragmatics of Symbolic Distance Crossing*, J. Benjamins, Amsterdam 2013.
22. Castellanos H.A., *Familiensystem und Einzelfallbeurteilung im interkulturellen Kontext*, [w:] R. Dohrenbusch, *Psychologische Begutachtung, Leitlinien und Empfehlungen für die Praxis*, Springer Berlin, Heidelberg 2025.
23. Cceranek-Dadas A., Neumann-Schmidtke E., *Postawy*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 4, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2005.
24. Chlebda W., *Kiedy swój staje się obcym*, „Etnolingwistyka” 2007, nr 19.
25. Chojnacka B., Iwański R., *Struktura rodziny i oczekiwania wobec ról rodzinnych w opinii Polaków*, „Wychowanie w Rodzinie” 2022, t. XXVII, nr 2.
26. Chromiec E., *Dziecko wobec obcości kulturowej*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2004.
27. Chrzęszcz K., *Asystent rodziny jako jedna z form wsparcia*, „Problemy Edukacji, Rehabilitacji i Socjalizacji Osób Niepełnosprawnych” 2014, nr 18/1, s. 45–55.
28. Ciczowska-Giedziun M., *Asystent rodziny w pracy z rodzinami z wieloma problemami*, [w:] *RODZINA – MŁODZIEŻ – DZIECKO. Szkice z teorii i praktyki pomocy*

- psychopedagogicznej i socjalnej*, M. Piorunek, J. Kozielska, A. Skowrońska-Pućka (red.), UAM Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2016.
29. Ciczowska-Giedziun M., *Development directions of family assistantship in Poland*, "Problemy Polityki Społecznej. Social Policy Issues" 2023, vol. 60.
  30. Ciczowska-Giedziun M., *Pracownicy socjalni o asystentach rodziny raz jeszcze*, „Praca socjalna” 2012, nr 1, s. 47–58.
  31. Clarke L., *Zarządzanie zmianą*, Wydawnictwo Gebethner i S-ka, Warszawa 1997.
  32. Creswell J.W., *Projektowanie badań naukowych, Metody jakościowe, ilościowe i mieszane*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2013.
  33. Cudak H., *Dysfunkcje rodziny i jej zagrożenia opiekuńczo-wychowawcze*, „Pedagogika Rodziny. Family Pedagogy” 2011, nr 1(2).
  34. Cudak H., *Szkice z badań nad rodziną*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Jana Kochanowskiego, Kielce 1995.
  35. Cudak S., *Kulturotwórcze funkcje współczesnej rodziny w Polsce*, „Pedagogika Rodziny. Family Pedagogy” 2014, nr 4(3).
  36. Czyżewski M., *Socjologia interpretatywna i metoda biograficzna: przemiana funkcji, antyesencjalistyczne wątpliwości oraz sprawa krytyki*, „Przegląd Socjologii Jakościowej” 2013, t. 9, nr (4), s. 14–27.
  37. Dakowicz L., Halicka M., Skreczko A., *Kompetencje wychowawcze białostockich rodziców*, „Studia nad rodziną UKSW” 2015, t. XIX, nr 2(37), s. 166–167.
  38. Danilewicz W., *Sytuacja życiowa dzieci w rodzinach migracyjnych*, Trans Humana, Białystok 2006.
  39. Denzin N.K., Lincoln Y.S. (red.), *Metody badań jakościowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
  40. Dietzen A., *Soziale, Kulturelle und symbolische Dimensionen des Gender-Konzepts*, VS Verlag für Sozialwissenschaften Wiesbaden, Springer Fachmedien Wiesbaden 1993.
  41. Dobek-Ostrowska B., *Komunikowanie publiczne i polityczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.
  42. Drachal H., *Asystent poradzi?*, „Głos nauczycielski” 2010, nr 16, s. 10.
  43. Drożdżowicz L., *Ogólna teoria systemów*, [w:] *Wprowadzenie do systemowego rozumienia rodziny*, B. de Barbaro (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1991.
  44. Dubis M., *Alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego zagrożeniem dla współczesnej rodziny*, „Wychowanie w Rodzinie” 2017, t. XV, nr 1.

45. Duda M., *Na przekór wszystkiemu... warto mieć rodzinę!*, Wydawnictwo Naukowe UPJPII, Kraków 2020.
46. Duda M., Podkowińska M., *Home and its importance in the lives of Poles*, "Family Forum" 2022, vol. 12.
47. Dunajska A., Dunajska D., Klein B., *Asystentura w pomocy społecznej*, Verlag Dashofer, Warszawa 2011.
48. Durasiewicz A., *Usługi społeczne wobec rodziny nowym paradygmatem polskiej polityki rodzinnej*, [w:] *Znaczenie usług społecznych dla lokalnej polityki społecznej*, K. Głąbicka-Auleytner (red.), UTH, Radom 2016.
49. Durkheim É., *Zasady metody socjologicznej*, PWN, Warszawa 1968.
50. Filipowicz G., *Zarządzanie kompetencjami zawodowymi*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne S.A., Warszawa 2004.
51. Fischer-Rosenthal W., Rosenthal G., *Narrationsanalyse biographischer Selbstrepräsentation*, [w:] *Sozialwissenschaftliche Hermeneutik*, R. Hitzler, A. Honer (eds.), UTB, Opladen 1997, s. 133–164.
52. Fleischer M., *Podstawy konstruktywistycznej i systemowej teorii kultury*, [w:] *Język w komunikacji*, G. Habrajska (red.), tom 1, Łódź 2001, s. 83–104, [http://www.fleischer.pl/text/podstawy\\_systemowej\\_teorii\\_kultury.pdf](http://www.fleischer.pl/text/podstawy_systemowej_teorii_kultury.pdf) (dostęp: 17.01.2021).
53. Flick U., *Projektowanie Badania Jakościowego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.
54. Frączek A., *Komunikacja interpersonalna*, „Studia Gdańskie” 2012, t. 9, s. 118–131.
55. Freud Z., *Kultura jako źródło cierpień*, tłum. J. Prokopiuk, Wydawnictwo KR, Warszawa 1982.
56. Gadomska-Lila K., *Różnorodność kulturowa i jej implikacje w praktyce zarządzania zasobami ludzkimi*, „Edukacja Ekonomistów i Menedżerów” 2017, nr 2 (44).
57. Gagacka M., *Budowa potencjału społeczności jako wyzwanie dla środowiskowej pracy socjalnej*, [w:] *Studia humanistyczno-społeczne*, t. 18, E. Trafiałek, R. Kubicki (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, Kielce 2017, s. 256–264.
58. Gajek K., *Kompetencje międzykulturowe jako element kultury współczesnej organizacji – dylematy teorii i praktyki*, „Problemy Zarządzania” 2011, vol. 9, nr 2 (32).
59. Garz D., Kraimer K., Riemann G. (Hrsg.), *Im Gespräch mit Ulrich Oevermann und Fritz Schütze – Einblicke in die biographischen Voraussetzungen, die*

- Entstehungsgeschichte und die Gestalt rekonstruktiver Forschungsansätze*, Verlag Barbara Budrich, Berlin 2019.
60. Gębał P.E., *Dydaktyka kultury polskiej w kształceniu językowym cudzoziemców*, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych UNIVERSITAS, Kraków 2010.
61. Giddens A., *Socjologia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.
62. Golka M., *Imiona Wielokulturowości*, Warszawskie Wydawnictwo Literackie MUZA SA, Warszawa 2010.
63. Griffin R.W., *Podstawy zarządzania organizacjami*, PWN, Warszawa 1996.
64. Grochociński M., *Kultura pedagogiczna rodziców*, [w:] *Rodzina i dziecko*, M. Ziemska (red.), PWN, Warszawa 1986.
65. Grotowska-Leder, E. Rokicka (red.), *Przemiany społeczne we współczesnej Polsce i ich konsekwencje, perspektywa socjologiczna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2015.
66. Gruchała M., *Kultura w ujęciu socjologicznym*, Roczniki socjologiczne, Tom 1 (2010).
67. Gudykunst W.B., Kim Y.Y., *Komunikowanie się z obcymi: spojrzenie na komunikację międzykulturową*, [w:] J. Stewart, *Mosty zamiast murów. Podręcznik komunikacji interpersonalnej*, Warszawa 2010.
68. Harbatski A., *Socjalizacja jako mechanizm kształtowania tożsamości dziecka*, [w:] *Dziecko w historii – między godnością a zniewoleniem*, t. 2: *Godność jako źródło naszego człowieczeństwa*, E.J. Kryńska, Ł. Kalisz, A. Suplicka (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2022.
69. <https://serwisy.gazetaprawna.pl/samorzad/artykuly/9721550,wzrosla-liczba-asystentow-rodziny-ale-wciaz-jest-ich-za-malo-trzeba.html> (dostęp: 30.01.2025).
70. <https://www.akademiamlodychnoblistow.pl/z-jakimi-problemami-borykaja-sie-wspolczesne-rodziny/> (dostęp: 20.22.2024).
71. <https://www.gov.pl/web/uw-warminsko-mazurski/program-asystent-rodziny-w-2024-roku> (dostęp: 10.01.2024).
72. Hyży K., *Rola zawodowa asystenta rodziny – przegląd badań*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J. Paedagogia-Psychologia” 2020, vol. XXXIII, nr 1, s. 119–134 .
73. Internetowa Encyklopedia PWN, *System*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/system;3982198.html> (dostęp: 20.07.2021).

74. Internetowa Encyklopedia PWN, *Wielokulturowość*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/wielokulturowosc;3995791.html> (dostęp: 15.03.2021).
75. Internetowy Słownik Języka Polskiego PWN, *Etnocentryzm*, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/etnocentryzm.html> (dostęp: 20.08.2021).
76. Izdebska J., *Dziecko potrzebujące pomocy. Możliwości, kierunki, formy wsparcia w środowisku lokalnym*, Wyższa Szkoła Suwalsko-Mazurska im. Jana Pawła II, Suwałki – Warszawa 2003.
77. Izdebska J., Sosnowski T. (red.), *Dziecko i media elektroniczne – nowy wymiar dzieciństwa*, t. 1: *Telewizja i inne mass media w życiu dziecka – wyzwaniem dla edukacji medialnej*, Trans Humana, Białystok 2005.
78. Jacków M., *Budowanie skutecznej relacji pomagania w oparciu o metodę towarzyszenia*, [w:] *Wyprowadzić na prostą. Innowacyjne metody aktywizacji społecznej i zawodowej na przykładzie wdrażania modelu lokalnej sieci wsparcia osób bezdomnych i zagrożonych bezdomnością*, A. Wiktorska-Święcka (red.), Oficyna Wydawnicza ATUT, Wrocław 2008.
79. Jacuńska M., *Wychowanie małego dziecka w rodzinie*, [w:] *Rodzina i dziecko*, M. Ziemska (red.), PWN, Warszawa 1986.
80. Jałowiecki B., Szczepański M.S., Gorzelak G., *Rozwój lokalny i regionalny w perspektywie socjologicznej*, Śląskie Wydawnictwa Naukowe WSZiNS, Tychy 2007.
81. Jałowiecki, E. Kaltenberg-Kwiatkowska (red.), *Procesy urbanizacji i przekształcania miast w Polsce*, Ossolineum, Wrocław-Lódź 1988.
82. Janowska J., *Poradnik dla asystenta rodziny*, <https://rops.krakow.pl/pliki-dopobrania/wpis,poradnik-asystenta-rodziny,80> (dostęp: 20.12.2021).
83. Januszewska E., *Dziecko czeczeńskie w Polsce*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2010.
84. Jaroszevska E., *Migracje a zdrowie. Uwarunkowania kondycji zdrowotnej migrantów oraz bariery w korzystaniu z opieki medycznej*, Oficyna Wydawnicza Aspra-JR, Warszawa 2013.
85. Józefczyk J., *Szanse i zagrożenia dla asystentury – refleksja i praktyka*, [w:] *Asystentura rodziny. Nowatorska metoda pomocy społecznej w Polsce*, M. Szpunar (red.), MOPS, Gdynia 2010.
86. Kaczorowski K.P., *Badania innych kultur a różnorodność metod biograficznych. Szanse i wyzwania w praktyce badawczej na przykładzie badań kurdyjskich migrantów w*

- Stambule*, [w:] *Badania biograficzne i narracyjne w perspektywie interdyscyplinarnej. Aplikacje – Egzemplifikacje – Dylematy metodologiczne*, M. Piorunek (red.), seria: „Badania Interdyscyplinarne” nr 43, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 2016, s. 59–84.
87. Kadela K., Kowalczyk J., *Standardy pracy socjalnej. Rekomendacje metodyczne i organizacyjne*, WRZOS, Warszawa 2014.
88. Kałdon B.M., *Rodzina jako instytucja społeczna w ujęciu interdyscyplinarnym*, „Forum Pedagogiczne” 2011, nr 1.
89. Kamiński T., *Praca socjalna jako działalność zawodowa*, „Seminare. Poszukiwania naukowe” 2000, nr 16, s. 431–448.
90. Kantowicz E., *Elementy teorii i praktyki pracy socjalnej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2001.
91. Kantowicz E., *Metoda indywidualnego przypadku jako podstawa pracy socjalno-wychowawczej*, [w:] *Metodyka pracy socjalno-wychowawczej — wybrane zagadnienia*, E. Kantowicz (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2013.
92. Kawalec P., *Metody mieszane w kontekście procesu badawczego w naukoznawstwie*, [w:] *Zagadnienia naukoznawstwa I* (199), Wydział Filozofii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Lublin 2014.
93. Kawalec P., *Metody mieszane w kontekście procesu badawczego w naukoznawstwie*, „Zagadnienia Naukoznawstwa” 2014, t. 50, nr 1 (199).
94. Kawula S., Brągiel J., Janke A.W., *Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 1998.
95. Kawula S., *Funkcja opiekuńcza współczesnej rodziny*, [w:] *Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki*, S. Kawula, J. Brągiel, A.W. Janke (red.), Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2007.
96. Kawula S., *Pedagogiczna typologizacja rodzin a formy pomocy społecznej*, [w:] *Problemy kształcenia i doskonalenia zawodowego pracowników socjalnych*, J. Brągiel, I. Mudrecka (red.), Uniwersytet Opolski, Opole 1998.
97. Kawula S., *Pedagogika społeczna w społeczeństwie ryzyka*, Wydawnictwo Epistheme, Olsztyn 2004.
98. Kawula S., *Rodzina jako grupa i instytucja opiekuńczo-wychowawcza*, [w:] *Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki*, S. Kawula, J. Brągiel, A.W. Janke (red.), Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2007.

99. Kazimierska I., Lachowicz I., Piotrowska L., *Formułowanie celów rozwojowych według metodologii SMART*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, [https://doskonaleniewsieci.pl/Upload/Artykuly/2\\_1/formulowanie\\_celow\\_wg\\_smart.pdf](https://doskonaleniewsieci.pl/Upload/Artykuly/2_1/formulowanie_celow_wg_smart.pdf) (dostęp: 17.05.2024).
100. Kaźmierska K., *An Interview with Professor Fritz Schütze*, „Qualitative Sociology Review” 2014, vol. 10, no. 1, s. 284–359.
101. Kaźmierska K., *Autobiograficzny wywiad narracyjny – kwestie etyczne i metodologiczne w kontekście archiwizacji narracji*, „Studia Socjologiczne” 2014, nr 3, s. 221–238.
102. Kaźmierska K., *Badania biograficzne w naukach społecznych*, „Przegląd Socjologii Jakościowej” 2013, t. 9, nr 4, s. 6–10.
103. Kaźmierska K., *Biografia i pamięć. Na przykładzie pokoleniowego doświadczenia ocalonych z Zagłady*, Nomos, Kraków 2008.
104. Kaźmierska K., *Doing Biographical Research – Ethical Concerns in Changing Social Contexts*, „Polish Sociological Review” 2018, vol. 3, no. 203, s. 394–411.
105. Kaźmierska K., *Doświadczenia wojenne Polaków a kształtowanie tożsamości etnicznej. Analiza narracji kresowych*, Wydawnictwo Instytutu Filozofii i Socjologii Polskiej, Warszawa 1999.
106. Kaźmierska K., Waniek K., *Autobiograficzny wywiad narracyjny, metoda, technika, analiza*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2000.
107. Kaźmierska K., *Wstęp*, [w:] *Metoda biograficzna w socjologii. Antologia tekstów*, K. Kaźmierska (red.), Nomos, Kraków 2012.
108. Kaźmierska K., *Wywiad narracyjny jako jedna z metod w badaniach biograficznych*, „Przegląd Socjologiczny” 2004, t. 53, nr 1, s. 71–96.
109. Kennedy A., *Kultura*, [w:] *Słownik Socjologii i Nauk Społecznych*, G. Marshall (red.), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.
110. Klimowicz (red.), *Edukacja międzykulturowa. Poradnik nauczyciela*, Wydawnictwa CODN, Warszawa 2004.
111. Kluz M., Młyński J., *Praca socjalna jako forma wsparcia rodziny w kontekście nowych uwarunkowań społecznych*, „Studia nad Rodziną UKSW” 2015, r. XIX, nr 1(36), s. 97–112.
112. Kłoskowska A., *Kultury narodowe u korzeni*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996.

113. Kłóskowska A., *Socjologia kultury*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
114. Kłósak K., *Teoria doświadczenia człowieka w ujęciu Kardynała Karola Wojtyły*, „*Analecta Cracoviensia*” 1974, vol. 5, s. 81–84.
115. Kornaszewska-Polak M. (red.), *Asystentura rodziny. Teoria, praktyka, badania*, Oficyna Wydawnicza „Humanitas”, Sosnowiec 2016.
116. Kornaszewska-Polak M., *Asystent i asystowanie jako nowa profesja społeczna*, [w:] *Asystentura rodziny. Teoria, praktyka, badania*, M. Kornaszewska-Polak (red.), Oficyna Wydawnicza „Humanitas”, Sosnowiec 2016.
117. Kotlarska-Michalska A., *Praca socjalna w rodzinie, z rodziną dla rodziny w perspektywie ról zawodowych pracownika socjalnego i asystenta rodziny*, [w:] *Asystent rodzinny. Nowy zawód i nowa usługa w systemie wspierania rodzin. Od opieki do wsparcia*, A. Żukiewicz (red.), Impuls, Kraków 2011.
118. Kowalczyk B., *Modele pracy asystenta rodziny i współpracy z pracownikiem socjalnym*, „*Praca socjalna*” 2012, nr 4, s. 3–15.
119. Kowalski S., *Socjologia wychowania w zarysie*, PWN, Warszawa 1979.
120. Kozik A., *Z doświadczenia pracy asystenta rodziny: refleksje pedagogiczne*, „*Pedagogika rodziny*” 2015, nr 5/4, s. 93–106.
121. Krajewska B., *Asystenci rodziny w nowym systemie wsparcia*, „*Praca socjalna*” 2012, nr 2, s. 102–113.
122. Krajewska-Kułąk E., Wrońska I., Kędziora-Kornatowska K., *Problemy wielokulturowości w medycynie*, PZWL, Warszawa 2010.
123. Krasiejko I., *Asystent rodziny – profesjonalista, ale nie cudotwórca*, „*Praca Socjalna*” 2012, nr 4, s. 16–38.
124. Krasiejko I., *Asystent rodziny – proponowane zmiany ustawowe, opinie i podejmowane działania*, „*Praca Socjalna*” 2010, nr 5, s. 4–13.
125. Krasiejko I., *Asystentura Rodziny. Rekomendacje metodyczne i organizacyjne*, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2016.
126. Krasiejko I., *Diagnoza pedagogiczna w metodycznym działaniu asystenta rodziny*, „*Przegląd Pedagogiczny*” 2015, nr 1, s. 184–196.
127. Krasiejko I., *Metodyka działania asystenta rodziny. Różne modele pracy socjalnej i terapeutycznej z rodziną*, „*Śląsk*” Wydawnictwo Naukowe, Katowice 2012.
128. Krasiejko I., *Między wsparciem rodziny a ochroną dziecka przed krzywdzeniem – rola i zadania asystenta rodziny w czasie pandemii w kontekście działań innych*

- zawodów pomocowych, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2021, vol. 20, nr 2.
129. Krasiejko I., *Nowe role pracownika pomocy społecznej*, „Praca Socjalna” 2009, nr 6, s. 92–112.
130. Krasiejko I., *Pedagogiczne działania asystenta rodziny skierowane do dzieci i młodzieży*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2019, t. 576(1), s. 44–58.
131. Krasiejko I., *Podejście Skoncentrowane na Rozwiązaniach w metodycznym działaniu asystentów rodziny*, [w:] *Praca socjalno-wychowawcza z rodziną w ujęciu wybranych koncepcji Analiza metodycznego działania z osobami potrzebującymi pomocy*, I. Krasiejko, M. Ciszowska-Giedziun (red.), Instytut Rozwoju Służb Społecznych, Warszawa 2016.
132. Krasiejko I., *Praca socjalna w praktyce asystenta rodziny. Przykład podejścia skoncentrowanego na rozwiązaniach*, „Śląsk” Wydawnictwo Naukowe, Katowice 2013.
133. Krasiejko I., Przeperski J., *Nowoczesne formy wsparcia rodziny – asystentura rodzin i Konferencja Grupy Rodzinnej*, „Praca Socjalna” 2011, r. 26, nr 2, s. 3–22.
134. Krasiejko I., *Realizacja asystentury rodziny oraz postulaty zmian w ustawie o wspieraniu rodziny – perspektywa asystentów rodziny*, „Praca Socjalna” 2022, nr 1(37).
135. Krasiejko I., *Zawód asystenta rodziny w procesie profesjonalizacji. Wstęp do teorii i praktyki nowej profesji społecznej*, Wydawnictwo Edukacyjne „Akapit”, Toruń 2013.
136. Krześcińska-Żach B., *Pedagogika Rodziny. Przewodnik do ćwiczeń*, Trans Humana, Białystok 2007.
137. Krzyszkowski J., *Między państwem opiekuńczym a opiekuńczym społeczeństwem. Determinanty funkcjonowania środowiskowej pomocy na poziomie lokalnym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, 2005.
138. Kuczkowski S., *Strategie wychowawcze*, Wydawnictwo WAM, Kraków 1986.
139. Kućko W., *Poszukiwanie wskazań dla profesji asystenta rodziny w świetle adhortacji „Amoris laetitia” papieża Franciszka*, „Kwartalnik naukowy Fides et Ratio” 2020, t. 43, nr 3.
140. Kurthen H., Fijalkowski J., Wagner G. (eds.), *Immigration, Citizenship, and the Welfare State in Germany and the United States*, Jai Press, Stanford 1998.
141. Kurzynowski A., *Rodzina w okresie transformacji systemowej*, WSP TWP, Warszawa 1995.

142. Kwadrans Ł., *Specyfika sytuacji edukacyjnej dzieci odmiennych kulturowo. Praktyczne wskazówki dla nauczycieli*, [w:] *Przestrzenie międzykulturowe w badaniach i praktyce edukacyjnej*, J. Nikitorowicz, A. Młynarczuk-Sokołowska, U. Namiotko (red.), Białystok 2019.
143. Kwak A., *Spoleczny i indywidualny wymiar rodzicielstwa*, [w:] *Rodzicielstwo między domem, prawem, służbami społecznymi*, A. Kwak (red.), Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2008.
144. Kwak A., *Współczesna rodzina – czy tylko problem struktury zewnętrznej?*, [w:] *Rodzina wobec wyzwań współczesności*, I. Taranowicz, S. Grotowska (red.), Oficyna Wydawnicza Aboretum, Wrocław 2015.
145. Kwak A., Wyrwich-Hejduk E., *W kręgu zagadnień pracy socjalnej*, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2012.
146. Lalak D. (red.), *Dom i ojczyzna. Dylematy wielokulturowości*, Universitas Varsoviensis, Warszawa 2008.
147. Leszczewska K., Truszkowska J. (red.), *Uwarunkowania różnic społeczno-ekonomicznych*, Wydawnictwo Akademii Łomżyńskiej, Łomża 2011.
148. Leśniak-Moczuk K., *Wieś współczesna w tyglu przemian społeczno-ekonomicznych*, [w:] *Przemiany społeczne we współczesnej Polsce i ich konsekwencje, perspektywa socjologiczna*, J. Grotowska-Leder, E. Rokicka (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2015.
149. Lewicki Cz., *Rodzina w procesie edukacji zdrowotnej dzieci i młodzieży*, [w:] *Rodzina diagnoza, profilaktyka i wsparcie*, K. Duraj-Nowakowa, U. Gruca-Miąsik (red.), Wydawnictwo uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2009.
150. Liciński M., *Praca z rodziną – alternatywa opieki zastępczej*, „Polityka społeczna” 2009, nr 9, s. 71–74.
151. Lisiecka J., *Asystentura rodzin – nowa forma pracy środowiskowej*, „Świat problemów” 2011, nr 7 (dodatek do: *W samorządach o problemach alkoholowych*, s. I–III: *Asystent rodziny – nowy zawód, którego celem jest osiągnięcie przez rodzinę podstawowego poziomu stabilności życiowej*).
152. Lubecka A., *Postawy Polaków wobec pracy a mniejszości na polskim rynku pracy*, „Zarządzanie Publiczne. Zeszyty Naukowe Instytutu Spraw Publicznych Uniwersytetu Jagiellońskiego” 2009, nr 5.
153. Luberadzka-Gruca J., *Wspieranie rodziny i piecza zastępcza w świetle nowej ustawy*, „Problemy opiekuńczo-wychowawcze” 2011, nr 10, s. 11–19.

154. Lubińska-Tomczak M., *Asystentura jako nowy instrument pracy socjalnej, wspierający zrównoważony rozwój rodziny*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej: Organizacja i Zarządzanie” 2017, z. 106, nr 1981.
155. Lubińska-Tomczak M., *Stan asystentury rodziny w Polsce. Doniesienia z badań własnych*, „Praca Socjalna” 2020, nr 35(5).
156. Łobocki M., *Metody i techniki badań pedagogicznych*, Wydawnictwo Impuls, Kraków 2000.
157. Łuka M., Truskolaska J., *A new profession: assistant of the family – polish experiences*, “International Journal of Technical Research and Applications” 2015, Special Issue 30.
158. Magda-Adamowicz M., *Znaczenie, potencjał i ewolucja polskiej rodziny*, „Wychowanie w Rodzinie” 2020, t. XXIII, nr 2.
159. Malinowski B., *Kultura i jej przemiany*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.
160. Mamzer H., *Tożsamość w podróży. Wielokulturowość a kształtowanie tożsamości jednostki*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 2003.
161. Markowska M., *Samotne macierzyństwo skutkiem różnych doświadczeń życiowych – dziecko w życiu samotnej matki*, „Studia Sieradzana” 2012, nr 1, s. 40–56.
162. Markowska-Manista U., Pasamonik B. (red.), *Kryzys migracyjny, perspektywa pedagogiczno-psychologiczna*, t. II, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2017.
163. Marshall G. (red.), *Słownik Socjologii i Nauk Społecznych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.
164. Mastalski J., *Jak dobrze wychować dziecko?*, Wydawnictwo Salwator, Kraków 2009.
165. Matoba K., Scheible D., *Interkulturelle und transkulturelle kommunikation*, “Working Paper of International Society for Diversity Management” 2007, e.V., no. 3.
166. Matsumoto D., Juang L., *Psychologia międzykulturowa*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2007.
167. Matysiak-Błaszczyk A., Ś. Mirosława, *Poznańskie Doświadczenia Asystentury Rodzinnej [w:] Pomoc – Wsparcie Społeczne – Poradnictwo. Od teorii do praktyki*, M. Piorunek (red.), Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2010.

168. Mierzwiński B., *Mężczyzna jako mąż i ojciec*, [w:] *Wychowanie do życia w rodzinie. Książka dla nauczycieli, rodziców i wychowawców*, K. Ostrowska, M. Ryś (red.), CMPPP MEN, Warszawa 1999.
169. Migara A., Mróz L., *Cyganie: odmienność i nietolerancja*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1994.
170. Mikułowski-Pomorski J., *Komunikacja międzykulturowa. Wprowadzenie*, Akademia Ekonomiczna w Krakowie, Kraków 1999.
171. Miller W.R., Rollnick S., *Dialog motywujący. Jak pomóc ludziom w zmianie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2014.
172. Mirosław J., *Rola i zadania psychologa*, [w:] *Uczniowie z różnych kultur w szkole*, B. Lachowicz (red.), Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa 2015.
173. Młynarczuk-Sokołowska A., Szostak-Król K., *Wspieranie uczniów cudzoziemskich ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w kontekście indywidualizacji pracy i wymagań szkolnych*, [w:] *Dzieci z trudnościami rozwojowymi w młodszym wieku*, E. Śmiechowska-Petrovskij (red.), Wydawnictwo Naukowe UKSW, Warszawa 2017.
174. Młyński J., *Praca socjalna w bezpieczeństwie społecznym. Myśleć – widzieć – działać*, Wydawnictwo «scriptum», Kraków 2021.
175. Moosmüller A., *Kulturelle Differenz: Diskurse und Kontexte*, [https://epub.ub.uni-muenchen.de/13830/1/mbikk22\\_moosmueller.pdf](https://epub.ub.uni-muenchen.de/13830/1/mbikk22_moosmueller.pdf) (dostęp: 19.03.2025).
176. Mróz M., Krasiejko I., *Asystent rodziny w roli koordynatora zespołu interdyscyplinarnego*, „Praca Socjalna” 2011, nr 6, s. 63–75.
177. Muszyńska J., *Miejsce jako przestrzeń doświadczana*, [w:] *Od wielokulturowości miejsca do międzykulturowości relacji społecznych. Współczesne strategie kreowania przestrzeni życia jednostki*, J. Nikitorowicz, J. Muszyńska, B. Boćwińska-Kiluk (red.), Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2014.
178. Nawrocki J., *Tolerancja z ograniczeniami. Raport z badań jakościowych*, [w:] *Inny – obcy – wróg*, E. Nowicka, J. Nawrocki (red.), Oficyna Naukowa, Warszawa 1996.
179. Nawrocki W., *Patrioci i wrogowie Stereotypy Polaków i Niemców w literaturze polskiej XIX i początków XX wieku*, Naukowe Wydawnictwo Piotrkowskie, Piotrków Trybunalski 2001.
180. Nazaruk S., *Proces socjalizacji w klasach zróżnicowanych kulturowo – przykłady z praktyki szkolnej*, „Artykuły Naukowe EETP” 2016, vol. 11, no. 4(42).

181. Nikitorowicz J., *Edukacja regionalna i międzykulturowa*, Warszawa 2009.
182. Nikitorowicz J., Halicki J., Muszyńska J. (red.), *Międzygeneracyjna transmisja dziedzictwa kulturowego. Globalizm versus regionalizm*, Trans Humana, Białystok 2003.
183. Nikitorowicz J., *Kreowanie tożsamości dziecka w społeczeństwie zróżnicowanym kulturowo*, [w:] *Dziecko i media elektroniczne – nowy wymiar dzieciństwa*, t. 1: *Telewizja i inne mass media w życiu dziecka – wyzwaniem dla edukacji medialnej*, J. Izdebska, T. Sosnowski (red.), Trans Humana Wydawnictwo Uniwersyteckie, Białystok 2005.
184. Nikitorowicz J., *Kreowanie tożsamości dziecka*, Gdańsk 2000.
185. Nikitorowicz J., Muszyńska J., Boćwińska-Kiluk B. (red.), *Od wielokulturowości miejsca do międzykulturowości relacji społecznych, współczesne strategie kreowania przestrzeni życia jednostki*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2014.
186. Nikitorowicz J., *Pogranicze, tożsamość, edukacja międzykulturowa*, Trans Humana, Białystok 1995.
187. Nordhelle G., *Mediacja. Sztuka rozwiązywania konfliktu*, GWP, Gdańsk 2010.
188. Nowak A., *Metoda biograficzna w badaniach pedagogicznych*, [w:] *Orientacje w metodologii badań pedagogicznych*, S. Palka (red.), Kraków 1998.
189. Nowak I., *Asystentura rodziny z perspektywy praktyka*, „Praca Socjalna” 2012, nr 4, s. 107–120.
190. Nowak P., *Swój i Obcy w językowym obrazie świata*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2002.
191. Nowak S., *Metodologia badań socjologicznych*, Wydawnictwo WSiP, Warszawa 1970.
192. Nowak S., *Metodologia badań społecznych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.
193. Nowicka E., Nawrocki J. (red.), *Inny – obcy – wróg*, Oficyna Naukowa, Warszawa 1996.
194. Nowicka E., *Rozdroże tożsamościowe. Dylematy potomków małżeństw narodowo mieszanych*, „Kultura Współczesna” 2005, nr 3.
195. Olech A., *Etos zawodowy pracowników socjalnych*, Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”, Katowice 2006.
196. Olechnicki K., Załęcki P., *Słownik socjologiczny*, Graffiti BC, Toruń 2012.

197. Ostrowska K., *Podstawowe funkcje rodziny*, [w:] *Wychowanie do życia w rodzinie. Książka dla nauczycieli, rodziców i wychowawców*, K. Ostrowska, M. Ryś (red.), Centrum MPPP MEN, Warszawa 1999.
198. Paleczny T., *Interpersonalne stosunki międzykulturowe*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2007.
199. Paszko A., *Romowie w małopolskich szkołach. Uwagi na marginesie „Pilotażowego programu rządowego na rzecz społeczności romskiej w województwie małopolskim na lata 2001–2003”*, „Studia Romologica” 2009, nr 2.
200. Piekarski J., *Diagnoza typologiczna rodziny jako środowiska wychowawczego*, [w:] *Elementy diagnostyki pedagogicznej*, I. Lepczak, J. Badura (red.), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1987.
201. Piorunek M. (red.), *Badania biograficzne i narracyjne w perspektywie interdyscyplinarnej, Aplikacje – Egzemplifikacje – Dylematy metodologiczne*, seria „Badania Interdyscyplinarne” nr 43, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 2016.
202. Piorunek M. (red.), *Pomoc – wsparcie społeczne poradnictwo. Od teorii do praktyki*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2010.
203. Piorunek M., *Projektowanie przyszłości edukacyjno-zawodowej w okresie adolescencji*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2004.
204. Piotrowski A., *Ład interakcji. Studia z socjologii interpretatywnej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1998.
205. Podgórski R.A., *Socjologia mikrostruktury (podręcznik akademicki)*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz-Olsztyn 2008.
206. Pogorzelski J., *Kody Kulturowe*, <https://jacekpogorzelski.pl/kody-kulturowe/> (dostęp: 21.12.2025).
207. Prusinowska-Marek A., *Procedura udzielenia rodzinie wsparcia w formie asystenta rodziny*, [w:] *Teczka dokumentacji pracy z rodziną, aktualizacja grudzień*, Wydawnictwo Forum, Poznań 2014.
208. Przyłęcki P., *Kompetencje kulturowe w opiece zdrowotnej*, „Władza sądenia” 2019, nr 16, s. 8–27.
209. Przytuła S., *Problemy wielokulturowości w korporacjach międzynarodowych*, „Problemy Zarządzania” 2011, vol. 9, nr 4(34), s. 26–42.
210. Raclaw-Makowska M. (red.), *Pomoc dziecku i rodzinie w środowisku lokalnym. Debata o nowym systemie*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2005.

211. Radochoński M., *Psychoterapia rodzinna w ujęciu systemowym*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Rzeszów 1994.
212. Rapaille C., *The Culture Code: An Ingenious Way to Understand Why People Around the World Live and Buy as They Do*, Random House 2007.
213. Rembowski J., *Rodzina jako system powiązań*, [w:] *Rodzina i dziecko*, M. Ziemska (red.), PWN, Warszawa 1979.
214. Rokuszewska-Pawełek A., *Miejsce biografii w socjologii interpretatywnej. Program socjologii biografistycznej Fritza Schützego*, „ASK: Społeczeństwo, Badania, Metody” 1996, nr 1, s. 37–54.
215. Rosenthal G., *Badania biograficzne* [w:] *Metoda biograficzna w socjologii. Antologia tekstów*, K. Kaźmierska (red.), Nomos, Kraków 2012.
216. Ruszkowska M., Winiarski M. (red.), *Praca socjalna z dziećmi, młodzieżą i rodziną*, Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa 2014.
217. Rymśa M. (red.), *Pracownicy socjalni i praca socjalna w Polsce. Między służbą społeczną a urzędem*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2012.
218. Ryś M., *Systemy rodzinne. Metody badań struktury rodziny pochodzenia i własnej*, Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej, Warszawa 2001.
219. Sadowski A., *Socjologia wielokulturowości jako nowa subdyscyplina socjologiczna*, „Pogranicze: studia społeczne” 2011, t. XVIII.
220. Sadura P., *Szkola i nierówności społeczne. Diagnoza zjawiska i propozycja progresywnej polityki edukacyjnej w Polsce*, Fundacja Aleksandra Kwaśniewskiego AMICUS EUROPAE, Warszawa 2012.
221. Sakowska J., *Rola rodziny w profilaktyce uzależnień*, „Studia nad Rodziną (ATK)” 1998, nr 2.
222. Schütze F., *Analiza biograficzna ugruntowana empirycznie w autobiograficznym wywiadzie narracyjnym. Jak analizować autobiograficzne wywiady narracyjne*, [w:] *Metoda biograficzna w socjologii. Antologia tekstów*, K. Kaźmierska (red.), Nomos, Kraków 2012, s. 141–278.
223. Schütze F., *Trajektorie cierpienia jako przedmiot badań socjologii interpretatywnej*, [w:] *Metoda biograficzna w socjologii. Antologia tekstów*, K. Kaźmierska (red.), Nomos, Kraków 2012, s. 415–458.
224. Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, *Opieka nad małoletnimi*, <https://www.gov.pl/web/kenia/opieka-nad-maloletnimi> (dostęp: 20.05.2024).

225. Sielatycki M., *Edukacja międzykulturowa w polskiej szkole (w świetle dokumentów Rady Europy i Unii Europejskiej)*, [w:] *Edukacja międzykulturowa. Poradnik nauczyciela*, A. Klimowicz (red.), Wydawnictwa CODN, Warszawa 2004.
226. Silverman D., *Prowadzenia badań jakościowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.
227. Skowrońska-Pućka A., *Nastoletnie macierzyństwo – szansa czy ograniczenie? Doświadczenia małoletnich matek z grup defaworyzowanych*, „Studia Edukacyjne” 2016, nr 42, s. 217–232.
228. Slany K., *Alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego*, [w:] *Jedna Polska? Dawne i nowe zróżnicowania społeczne*, A. Kojdera (red.), Wydawnictwo WAM, Kraków 2007.
229. Slany K., Krzyżowski Ł., Ślusarczyk M., *Care Issues in the Transnational Families*, “A Polish Research Review” 2017, vol. 3.
230. Słownik Języka Polskiego PWN, *Tolerancja*, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/tolerancja.html> (dostęp: 20.11.2021).
231. Sołoma L., *Metody i techniki badań socjologicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2002.
232. Sołowiej J., *Identyfikacja dziecka z rodzicami*, [w:] *Rodzina i dziecko*, M. Ziemska (red.), PWN, Warszawa 1979.
233. Sordyl-Lipnicka B., Czechowska-Bieluga M., *Family assistantships as a professional dimension of support for modern families*, “Family Forum” 2024, vol. 13.
234. Sowa-Behtane E., *Poradnictwo pedagogiczne skierowane do rodzin wielokulturowych*, „Rocznik Komisji Nauk Pedagogicznych” 2016, t. LXIX.
235. Sowa-Behtane E., *Rodziny Wielokulturowe*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2017.
236. Sowa-Behtane E., *Stowarzyszenie Rodzin Wielokulturowych – organizacja pozarządowa reprezentująca interesy osób odmiennych kulturowo*, „Kultura – Społeczeństwo – Edukacja” 2018, nr 1(13).
237. Spencer L.M., Spencer S.M., *Competence at Work. Models for Superior Performance*, John Wiley & Sons, New York 1993.
238. Spyrka L., *Bliskość kulturowa a przekład w obrębie literatury polskiej i słowackiej*, „Przekłady Literatur Słowiańskich” 2012, t. 3, cz. 1.
239. Stankowska M., *Wychowanie małego dziecka w czasie pandemii COVID-19*, „Roczniki Pedagogiczne” 2022, t. 14(50), nr 4.

240. Stepulak M. Z., *Dyspozycje osobowościowe i kwalifikacje moralne pracownika socjalnego* [w:] *Wybrane aspekty pracy socjalnej w warsztacie pracownika socjalnego – doświadczenia polsko-niemieckie*, M.Z. Stepulak, J. Gorbaniuk (red.), Lublin – Einchstatt – Ingolstadt 2001.
241. Stepulak M.Z., Gorbaniuk J. (red.), *Wybrane aspekty pracy socjalnej w warsztacie pracownika socjalnego – doświadczenia polsko-niemieckie*, Lublin – Einchstatt – Ingolstadt 2001.
242. Szacka B., *Wprowadzenie do Socjologii*, Oficyna – W” Naukowa, Warszawa 2003.
243. Szacka B., *Wprowadzenie do socjologii*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2003.
244. Szarfenberg R., *Poverty Watch2024, monitoring ubóstwa i polityki społecznej przeciw ubóstwu w Polsce 2023–2024*, EAPAN Polska, [https://www.eapn.org.pl/eapn/uploads/2024/10/poverty\\_watch\\_24\\_final.pdf](https://www.eapn.org.pl/eapn/uploads/2024/10/poverty_watch_24_final.pdf) (dostęp: 17.01.2025).
245. Szarota Z., *Asystent rodziny. Między interwencjonizmem państwa a społecznym opiekunstwem – konteksty edukacyjne*, „Edukacja” 2011, nr 4, s. 49–65.
246. Szczepański J., *Elementarne pojęcia socjologii*, PWN, Warszawa 1970.
247. Szczepański J., *Podstawowe pojęcia socjologii*, PWN, Warszawa 1969.
248. Szczepański M.S., Ślęzak-Tazbir W., *Region i społeczność lokalna w perspektywie socjologicznej*, „Górnośląskie Studia Socjologiczne” 2010, nr 1.
249. Szczepkowski J., *W poszukiwaniu współpracy z rodziną*, [w:] *Budowanie systemu wsparcia dla rodziny. Możliwości i ograniczenia*, M. Sobczak-Michałowska, A. Kozubska (red.), Wyd. Uczelniane Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy, Bydgoszcz 2010.
250. Szewczyk W., *Przygotowanie do małżeństwa*, Michalineum, Tarnów 1999.
251. Szluz B., Szluz A. (red.), *Poradnictwo w dyskursie interdyscyplinarnym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2017.
252. Szpociński A., *Inni wśród swoich. Kultury artystyczne innych narodów w kulturze Polaków*, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 1999.
253. Szpunar M. (red.), *Asystentura rodziny. Nowatorska metoda pomocy społecznej w Polsce*, MOPS, Gdynia 2010.

254. Szpunar M., *Asystent rodziny jako działanie profesjonalne na rzecz rodzin wieloprotymowych*, [w:] *Pomoc – wsparcie społeczne – poradnictwo: od teorii do praktyki*, M. Piorunek (red.), Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2010.
255. Szpunar M., *Asystent rodziny w opinii klientów pomocy społecznej w Gdyni – doniesienie z badań*, „Praca Socjalna” 2012, nr 4, s. 83–94.
256. Sztompka P., *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków 2002.
257. Śmiech-Słomkowska G., Rytłowa W., *Profilaktyka i wczesne leczenie ortodontyczne*, PZWL, Warszawa 1999.
258. Świdarska M., *Asystent rodziny – współczesna forma pomocy rodzinie*, Wydawnictwo Społecznej Akademii Nauk, Łódź 2013.
259. Świdarska M., *Asystent Rodziny – współczesna forma pomocy rodzinie*, „Studia i Monografie” 2013, nr 40.
260. Tchorzewski A.M., *Funkcje edukacyjne rodziny*, WSD, Bydgoszcz 1990.
261. Theiss W., *Dom i ojczyzna – miejsca w świecie bez miejsc. Trzy perspektywy*, [w:] *Dom i ojczyzna. Dylematy wielokulturowości*, D. Lalak (red.), Universitas Varsoviensis, Warszawa 2008.
262. Trawkowska D., *Portret współczesnego pracownika socjalnego. Studium socjologiczne*, Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”, Katowice 2006.
263. Trawkowska D., *Praca socjalna z rodziną w pomocy społecznej – skuteczny czy pozorny instrument przeciwdziałania wykluczeniu rodzin korzystających z pomocy społecznej*, [w:] *Praca socjalna wobec nowych obszarów wykluczenia społecznego*, K. Wódz, S. Pawlas-Czyż (red.), Wydawnictwo Akapit, Toruń 2008.
264. Trojanowski P., Tworek I., Wawrzyniak-Kostrowicka M., *Asystent rodziny jako innowacyjny instrument pomocy na tle mechanizmów przeciwdziałających wykluczeniu społecznemu rodzin*, Wyd. Fundacji Emanuel, Łódź 2012.
265. Turowski J., *Socjologia Małe struktury społeczne*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2001.
266. Tylor E.B., *Cywilizacja pierwotna*, Wydawnictwo „Głosu”, Warszawa 1898.
267. Tyszka Z., *Socjologia rodziny*, PWN, Warszawa 1979.
268. Tyszka Z., *System metodologiczny wieloaspektowej integralnej analizy życia rodzinnego*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2001.
269. Tyszka Z., Wachowiak A., *Podstawowe pojęcia i zagadnienia socjologii rodziny*, Wydawnictwo Akademii Rolniczej im. Augusta Cieszkowskiego w Poznaniu, Poznań 1997.

270. Wencel K., *Prawa cudzoziemców w postępowaniu przed organami administracji publicznej*, „Analizy, raporty, ekspertyzy” 2009, nr 4.
271. Widmańska A., Tołłoczko M., Piekarczyk B., Kamińska E., Radomska A., Wiśniewska K., Zawodniak D., *Nawyki ssania – jedna z przyczyn wad nabytych*, „Przegląd Stomatologiczny wieku rozwojowego” 1996/1997, nr 16/17.
272. Wilczyńska W., Mackiewicz M., Krajka J., *Komunikacja interkulturowa. Wprowadzenie*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2029.
273. Wilk J., *Pedagogika rodziny. Zagadnienia wybrane*, Wydawnictwo Poligrafia Salezjańska, Lublin 2002.
274. Włodarczyk E., *Kultura*, [w:] *Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku*, t. II, J. Pilch (red.), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003.
275. Wojewódzki Urząd Pracy w Krakowie, *Informacja o zawodzie – asystent rodziny*,  
<https://wupkrakow.praca.gov.pl/documents/67976/5926451/Asystent%20rodziny/9fb949ed-b0f5-4a87-860f-54d114661eaf> (dostęp: 20.05.2024).
276. Wolski J., Tolerancja a współczesny pluralizm kulturowy, *Łódzkie Studia Teologiczne* 24/1(2015), 103-116.
277. Wódz K., Pawlas-Czyż S. (red.), *Praca socjalna wobec nowych obszarów wykluczenia społecznego*, Wydawnictwo Akapit, Toruń 2008.
278. Wódz K., *Praca socjalna w środowisku zamieszkania*, Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”, Katowice 1998.
279. Wójcik W., *Asystentura rodziny w kontekście dawnych form wsparcia i pomocy rodzinie – przemiany, dylematy i wyzwania*, [w:] *Asystentura i mediacje socjalne*, A. Durasiewicz, I. Podobas (red.), Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Janusza Korczaka w Warszawie, Warszawa 2015.
280. Wszolek J., *Zmiany w opiece nad dzieckiem i rodziną w latach 1989–2009*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2010, nr 1.
281. *Wymagania psychologiczne – informacje o zawodzie Asystenta rodziny*, Wojewódzki Urząd Pracy w Krakowie, Kraków 2019.
282. Wyrwich-Hejduk E., *Asystent w pracy socjalnej z rodziną*, [w:] *W kręgu zagadnień pracy socjalnej*, A. Kwak, E. Wyrwich-Hejduk, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2012.
283. Wysocka E., *Diagnoza pedagogiczna. Nowe obszary i rozwiązania*, Impuls, Kraków 2013.

284. Zaborowska A., *Asystentura rodziny – kluczowe umiejętności i kompetencje*, „Roczniki Teologiczne” 2018, t. 65.
285. Zaczyński W., *Praca badawcza nauczyciela*, Wydawnictwo WSiP, Warszawa 1995.
286. Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 kwietnia 2008 r. w sprawie ustanowienia europejskich ram kwalifikacji dla uczenia się przez całe życie, Załącznik I – Definicje, podpunkt „i”, Dz.U. C 111 z 6.5.2008, p. 1–7), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=celex%3A32008H0506%2801%29> (dostęp: 20.05.2024).
287. Zbieg A., Szwedowicz A., *Głusi – milczący cudzoziemcy*, <https://naukawpolsce.pl/aktualnosci/news%2C20265%2Cglusi-milczacy-cudzoziemcy.html> (dostęp: 15.04.2024).
288. Zieja E., *Rola asystenta rodziny w świetle Ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej – kolejna forma pracy z rodzinami dysfunkcyjnymi*, „Wychowanie w Rodzinie” 2012, t. 6, nr 2/2012, s. 267–275.
289. Ziemska M., *Postawy rodzicielskie i ich wpływ na osobowość dziecka*, [w:] *Rodzina i dziecko*, M. Ziemska (red.), PWN, Warszawa 1986.
290. Ziemska M., *Postawy rodzicielskie*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1973.
291. Ziemska M., *Rodzina a osobowość*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1979.
292. Zinkiewicz B., *Postawy rodzicielskie w percepcji dzieci i młodzieży z dysfunkcyjnych środowisk wychowawczych*, „Rocznik Pedagogiki Rodziny – Studia i Rozprawy” 2003, t. VI.
293. Żuchowski I., *Zarządzanie zasobami ludzkimi (istota, uwarunkowania, komponenty, specyfika)*, Wydawnictwo Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego im. Adama Chętnika, Ostrołęka 2021.
294. Żukiewicz A., *Asystent rodzinny. Nowy zawód i nowa usługa w systemie wspierania rodzin. Od opieki do wsparcia*, Impuls, Kraków 2011.
295. Żukiewicz A., *Asystent rodzinny: profesja i pomoc. Odniesienia do etycznych aspektów ingerencji w życie rodzinne*, [w:] *Asystent rodzinny. Nowy zawód i nowa usługa w systemie wspierania rodzin od opieki i pomocy do wsparcia*, A. Żukiewicz (red.), Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2011.
296. Żyłkiewicz-Płońska E., Namiotko U., *Kreowanie tożsamości społeczno-kulturowej i osobowej w warunkach wielokulturowości. Działalność naukowo-dydaktyczna pracowników Katedry edukacji między Kulturowej Uniwersytetu*

w Białymstoku, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika” XXXVI/2/2018, „Nauki Humanistyczno-Społeczne”, z. 446, Białystok 2018.

#### LITERATURA UZUPELNIAJĄCA

1. Adamski F., *Rodzina – Człowiek – Społeczeństwo*, [w:] *Mieć taki dom... Ogólnopolski szkolny konkurs o rodzinie*, Materiały informacyjne, Ogólnopolskie Stowarzyszenie Nauczycieli „Warsztaty w Drodze”.
2. Adeponle A., Thombs B.D., Groleau D., Jarvis E., Kirmayer L.J., *Using the cultural formulation to resolve uncertainty in diagnosis of psychosis of ethnoculturally diverse patients*, “Psychiatric Services” 2012, vol. 63(2), s. 1–7.
3. Babbie E., *Badania społeczne w praktyce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2024.
4. Banach B., *Interkulturalna tolerancja we współczesnej glottodydaktyce*, [w:] *Język w komunikacji*, G. Habrajska (red.), t. 3, Łódź 2001.
5. Bandach M., *Kompetencje do komunikacji międzykulturowej osób realizujących zadania w obszarze pracy socjalnej*, niepublikowana praca doktorska, Uniwersytet w Białymstoku, Wydział Pedagogiki i Psychologii, Białystok 2018.
6. Barbaro B. de (red.), *Wprowadzenie do systemowego rozumienia rodziny*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1991.
7. Barbaro de B., *Wstęp*, [w:] *Wprowadzenie do systemowego rozumienia rodziny*, B. de Barbaro (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1991.
8. Bauman T., *O możliwości zastosowania metod jakościowych w badaniach pedagogicznych*, [w:] *Zasady badań pedagogicznych*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 1995.
9. Baykara-Krumme H., Klaus D., Steinbach A., *Eltern-Kind-Beziehungen in Einwandererfamilien*, “Politik und Zeitgeschichte” 2011, vol. 61(43).
10. Becker Howard S., *Wprowadzenie*, [w:] *Metoda biograficzna w socjologii. Antologia tekstów*, K. Kaźmierska (red.), Nomos, Kraków 2012, s. 49–61.
11. Bennett M.J., *Becoming Interculturally Competent*, [w:] *Toward Multiculturalism, A Reader in Multicultural Education*, J.S. Wurzel (ed.), Intercultural Resource Corporation, Newton 2004.
12. Berry J.W., *Acculturation. Living successfully in two cultures*, “International Journal of Intercultural Relations” 2005, vol. 29(6).

13. Biała J., *Zagrożenia w wychowaniu dziecka we współczesnej rodzinie polskiej*, Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej, Kielce 2006.
14. Biedroń M., *Realizacja funkcji rodziny w kontekście globalnych przemian socjokulturowych*, [w:] *Rodzina we współczesności*, A. Ładyżyński (red.), Oficyna Wydawnicza ATUT, Wrocław 2009.
15. Bieńko M., *Dylematy profesji i roli w refleksyjnym projekcie tożsamości współczesnego pracownika socjalnego na przykładzie pracowników powiatowych centrów pomocy rodzinie*, [w:] *Pracownicy socjalni i praca socjalna w Polsce. Między służbą społeczną a urzędem*, M. Rymsza (red.), Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2012.
16. Bieńko M., *Model ojcostwa w prywatnym i publicznym kontrakcie społecznym*, [w:] *Rodzicielstwo między domem, prawem, służbami społecznymi*, A. Kwak (red.), Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2008.
17. Boczkowski A., *Badania ilościowe i jakościowe w socjologii, między separacją epistemologiczną a praktyczną komplementarnością*, „Roczniki Nauk Społecznych” 2018, t. 10(46), nr 4 (2018), s. 63–80.
18. Bossard J.H.S., *The Large Family System: An Original Study in the Sociology of Family Behavior*, University of Pennsylvania Press, Pennsylvania 1956.
19. Boyatzis R.E., *The Competent Manager. A Model for Effective Performance*, John Wiley & Sons, New York 1982.
20. Bradshaw J., *Zrozumieć rodzinę. Rewolucyjna droga odnalezienia samego siebie*, Warszawa 1994.
21. Brunek J.S., *Życie jako narracja*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 1990, nr 4, s. 3–17.
22. Brunner E.J., *Zur Analyse von Interaktionsstrukturen im Familiensystem [Interaction analysis in the field of family therapy]*, “Praxis der Kinderpsychologie und Kinderpsychiatrie” 1982, vol. 31(8), s. 300–307.
23. Chase S.E., *Wywiad narracyjny. Wielość perspektyw, podejść, głosów*, [w:] *Metody badań jakościowych*, N.K. Denzin, Y.S. Lincoln (red.), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
24. Czabała Cz., *Rodzina a zaburzenia psychiczne*, Instytut Psychiatryczno-Neurologiczny, Sekcja Psychoterapii PTP, Kraków 1988.
25. Czabański K., *Rodziny specjalnej troski*, Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1981.
26. Czarnowski S., *Dzieła*, tom I, *Studia z historii kultury*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1956.

27. Detka C., Piotrowski A., Waniek K., *Professor Fritz Schütze – Work and Output*, „Qualitative Sociology Review” 2014, vol. 10, no. 1, s. 214–223.
28. Dutkiewicz W., *Podstawy metodologii badań do pracy magisterskiej i licencjackiej z pedagogiki*, Wydawnictwo Stachurski, Kielce 2001.
29. Dyczewski I., *Mieć rodzinę – dom*, [w:] *Mieć taki dom... Ogólnopolski szkolny konkurs o rodzinie*, Materiały informacyjne, Ogólnopolskie Stowarzyszenie Nauczycieli „Warsztaty w Drodze”.
30. Dyczewski L., *Rodzina – społeczeństwo – państwo*, [w:] *Rodzina w okresie transformacji systemowej*, A. Kurzynowski (red.), WSP TWP, Warszawa 1995.
31. Dziekoński K., Jurczyk A., *Kompetencje osobowościowe lidera projektu*, „Przedsiębiorczość i zarządzanie” 2013, t. XIV, z. 11, cz. I.
32. Dzikowska K., *Tożsamość i uczestnictwo*, [w:] *Tożsamość indywidualna i zbiorowa. Szkice filozoficzne*, M. Zardecka-Nowak, W.M. Nowak (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2004.
33. Ecarius J., *Handbuch Familie (Das Handbuch zur ersten Erziehungs- und Sozialisationsinstanz)*, Springer Fachmedien Wiesbaden GmbH, Wiesbaden 2007.
34. Edele A., Stanat P., Radmann S., Segeritz M., *Kulturelle Identität und Lesekompetenz von Jugendlichen aus zugewanderten Familien*, [w:] *PISA 2009 – Impulse für die Schul- und Unterrichtsforschung. 59. Beiheft der Zeitschrift für Pädagogik*, N. Jude & E. Klieme (Hrsg.), Beltz 2011, s. 84–110.
35. Gawlik K., *Badania fokusowe*, [w:] *Badania Jakościowe. Metody i narzędzia*, D. Jemielniak (red.), t. 2, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.
36. Genkova P., *Handbuch Globale Kompetenz. Grundlagen – Herausforderungen – Krisen*, Springer, Wiesbaden 2024.
37. Głębocka D., *From the “elite” rebellion to the “knowledge” rebellion. What does introducing of family assistantship say about routine in social work? The Polish case*, „Problemy Polityki Społecznej” 2020, nr 49(2).
38. Goffman E., *Rytuał interakcyjny*, PWN, Warszawa 2012.
39. Halicki J., *Relacje międzygeneracyjne i ich jakość*, [w:] *Międzygeneracyjna transmisja dziedzictwa kulturowego. Globalizm versus regionalizm*, J. Nikitorowicz, J. Halicki, J. Muszyńska (red.), Trans Humana, Białystok 2003.
40. Hall E., *Poza kulturą*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.
41. Hall E.T., *Ukryty wymiar*, Warszawskie Wydawnictwo Literackie MUZA SA, Warszawa 2005.

42. Hegemann T., Salman R., *Handbuch transkulturelle Psychiatrie*, Psychiatrie-Verlag, 2015.
43. Herder J., *Myśli o filozofii dziejów*, tom 1, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1962.
44. Herlth A., Brunner E.J., Tyrell H., Kriz J. (Hrsg.), *Abschied von der Normalfamilie? Partnerschaft kontra Elternschaft*, Springer-Verlag, Berlin–Heidelberg 1994.
45. Hermanns H., *Narrative Interviews – A New Tool for Sociological Field Research*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Sociologica” 1987, vol. 13, s. 43–56.
46. Hewson C., *Mixed Methods Research*, [w:] *The SAGE Dictionary of Social Research Methods*, V. Jupp (ed.), sAGE Publications, London 2006.
47. Hitzler R., Honer A. (red.), *Sozialwissenschaftliche Hermeneutik*, UTB, Opladen 1997.
48. Hochschild A.R., *Zarządzanie emocjami*, PWN, Warszawa 2009.
49. Hryniewicz J., *Odrzuceni. Analiza procesu umieszczania dzieci w placówkach opieki*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2006.
50. Hummelsheim D., *Die Erwerbsbeteiligung von Müttern: Institutionelle Steuerung oder kulturelle Prägung? Eine empirische Untersuchung am Beispiel von Belgien, West- und Ostdeutschland*, VS Verlag für Sozialwissenschaften, Springer Fachmedien Wiesbaden GmbH, Wiesbaden 2009.
51. Hüttner E., Bauer T., *Abklärungen zu einem gesamtschweizerischen System von Familien Ergänzungsleistungen*, Büro für arbeits- und sozialpolitische Studien BASS AG, Bern 2002.
52. Jarosz E., *Wybrane obszary diagnozowania pedagogicznego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2007.
53. Jefferson G., *An exercise in the transcription and analysis of laughter*, [w:] *Handbook of discourse analysis*, t. 3, T.A. van Dijk (ed.), Academic Press, London 1985.
54. Jemielniak D. (red.), *Badania Jakościowe. Metody i narzędzia*, t. 2, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.
55. Jonda B., Sackmann R., *Koherencja badań biograficznych i analiz biegu życia. Tradycje. Perspektywy. Metody*, [w:] *Badania biograficzne i narracyjne w perspektywie interdyscyplinarnej, Aplikacje – Egzemplifikacje – Dylematy metodologiczne*, M. Piorunek (red.), seria „Badania Interdyscyplinarne” nr 43, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 2016.
56. Jongen C., McCalman J., Bainbridge R., Clifford A., *Cultural Competence in Health. A Review of the Evidence*, Springer, Singapore 2018.

57. Jovelin E., *Le travail social en Europe. Entre passé, présent et avenir*, Presses de l'EHESP, 2022.
58. Jung O.H. (red.), *Praktische Handreichung für Fremdsprachen Lehrer*, Peter Lang, Internationaler Verlag der Wissenschaften, Wiesbaden 2009.
59. Jupp V. (ed.), *The SAGE Dictionary of Social Research Methods*, sAGE Publications, London 2006.
60. Kawczyńska-Butrym Z., *Rodziny zależne od pomocy – wsparcie z zewnątrz – wykorzystanie zasady domina i synergii (DiS) oraz zasobów rodziny*, [w:] *Pomoc społeczna wobec rodzin*, D. Trawkowska (red.), Wydawnictwo Edukacyjne Akapit, Toruń 2011.
61. Kaźmierska K., *Ethical Aspects of Biographical Interviewing and Analysis*, [w:] *Prue Chamberlayne, Biographical Methods and Professional Practice: An International Perspective*, J. Bornat, U. Apatzsch (eds.), The Policy Press University of Bristol, Bristol 2004, s. 181–192.
62. Kaźmierska K., *Winners and Losers of the Process of Transformation as an Etic Category versus Emic Biographical Perspective*, “Qualitative Sociology Review” 2019, vol. 15, no. 4, s. 238–266.
63. Kielczewska-Zalewska M., *Geografia osadnictwa. Zarys problematyki*, Wyd. 3, PWN, Warszawa 1976.
64. Kiełtyka L., *Rola menedżera we współczesnych organizacjach*, „Przegląd Organizacji” 2016, nr 8 (919).
65. King G., Keohane R.O., Verba S., *Designing Social Inquiry: Scientific Inference in Qualitative Research*, Princeton University Press, Princeton 1994.
66. Kiss G., *Einführung in die soziologischen Theorien II. Vergleichende Analyse soziologischer Hauptrichtungen*, VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden 1975.
67. Klein P., *Frühe Hilfen für Flüchtlingskinder und ihre Familien*, “Zeitschrift für Kindschaftsrecht und Jugendhilfe” 2016, vol. 2.
68. Kocik L., *Między przyrodą, zagrodą i społeczeństwem*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2000.
69. Konecki K., *Studia z metodologii badań jakościowych. Teoria ugruntowana*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005.
70. Konopczyński M., *Twórcza resocjalizacja. Wybrane metody pomocy dzieciom i młodzieży*, MEN, Warszawa 1996.
71. Kostera M., *Postmodernizm w zarządzaniu*, PWE, Warszawa 1996.

72. Kwak A. (red.), *Z opieki zastępczej w dorosłe życie. Założenia a rzeczywistość*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2006.
73. Lack K., Laaf A., Römer L., *Der Umgang mit Rückkehrerfamilien aus dem Islamischen Staat*, „Zeitschrift für Kindschaftsrecht und Jugendhilfe” 2021, vol. 3.
74. Lenart A., *Działanie pedagogiczne w ujęciu Dietricha Bennera w pracy socjalnej z indywidualnym przypadkiem*, „Paideia” 2011, nr 3, s. 221–232.
75. Lersner U. von., *Psychotherapie im interkulturellen Kontext*, „Psychotherapeut” 2020, vol. 4.
76. Liberska H., *Uwarunkowania zmian rozwojowych w wybranych modelach rodziny*, „Psychologiczne Zeszyty Naukowe” 2016, nr 1.
77. Lingen-Ali U., Mecheril P., *Religion als soziale Deutungspraxis*, ÖRF 2016, vol. 24, no. 2.
78. Linka A., *Wybrane problemy rodzin migranckich. Analiza z uwzględnieniem niektórych grup obcokrajowców mieszkających w Polsce*, „Terazniejszość – Człowiek – Edukacja” 2015, t. 18, nr 4(72).
79. MacIver R.M., Page C.H., *Society. An Inductory Analysis*, London 1961.
80. Maehler D., Behr D., Schneider S., *Kultursensitive Befragungen und Diagnostik: Gestaltung und Anwendung von Verfahren im interkulturellen Setting*, [w:] Ringeisen T., Genkova P., Leong F.T.L. (eds.), *Handbuch Stress und Kultur*, Springer, Berlin 2021.
81. Maehler D., Shajek A., Brinkmann H.U. (Hrsg.), *Diagnostik bei Migrantinnen und Migranten*, Hogrefe 2018.
82. Maszke A.W., *Metodologiczne podstawy badań pedagogicznych*, WSiP, Warszawa 2004.
83. Matczak A., *Kwestionariusz Kompetencji Społecznych (KKS)*, Warszawa 2007.
84. Matejek J., *Rodziny zastępcze jako środowisko wsparcia rodzin wieloproblemowych*, [w:] *Interwencja kryzysowa – implikacje badawcze i praktyczne*, Wydawnictwo «scriptum», Kraków 2023.
85. McClelland D.C., *Testing for Competence Rather Than for „Intelligence”*, „American Psychologist” 1973, vol. 28(1), s. 1–14.
86. Mecheril P., *Prekäre Verhältnisse: über natio-ethno-kulturelle (Mehrfach-) Zugehörigkeit*, Waxmann Verlag, Münster 2023.
87. Meynckens-Fourez M., Tilmans-Ostyn É (eds.), *Les ressources de la fratrie, érés*, Paris 2007.

88. Mickiewicz K., Babska A., Günther-Jabłońska A., Głogowska K., *Wypalenie zawodowe asystentów rodziny a kompetencje społeczne i strategie radzenia sobie ze stresem*, „Praca Socjalna” 2016, nr 2, s. 165–188.
89. Możejko E., *Walka, szansa czy iluzja: wielokulturowość w dobie ponowoczesności*, „ER(R)GO: Teoria – Literatura – Kultura” 2018, nr 17(2).
90. Najda A.J., *Familienassistenz als Dienst an der „kranken Familie“ am Beispiel Polen*, [w:] *Dem Gutes tun, der leidet. Hilfe kranker Menschen – interdisziplinär betrachtet*, A. Büssing, J. Surzykiewicz, Z. Zimowski (eds.), Springer Berlin, Heidelberg 2015.
91. Najwyższa Izba Kontroli, *Informacja o wynikach kontroli „funkcjonowanie asystentów rodziny w świetle ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej”*, KPS-4101-004-00/2014. Nr ewid. 35/2015/P/14/048/KPS.
92. Nave-Herz R. (red.), *Die Geschichte der Familiensoziologie in Portraits*, Ergon, Baden-Baden 2016.
93. Niedźwiedzki D., *Identity and memory in relations between ethnic minority and majority*, [w:] *Positive places of European memory*, K.A. Gajda (red.), Instytut Europeistyki, Kraków 2015.
94. Nowicka E., Halik T., Połec W., *Dziecko wietnamskie w polskiej szkole*, Wydawnictwo ProLog, Warszawa 2006.
95. Nóżka M., *Formy wsparcia młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym w kontekście poziomu jej samooceny i motywacji do pracy*, „Acta Universitatis Lodzensis Folia Sociologica” 2011, nr 38, s. 36.
96. Oberg K., *Culture shock: Adjustment to new cultural environments*, “Practical Anthropology” 1960, vol. 7.
97. Okrutny E., *Wybrane uwarunkowania pracy socjalnej z rodziną*, „Pedagogika Rodziny” 2015, nr 5/4, s. 107–119.
98. Palka S. (red.), *Orientacje w metodologii badań pedagogicznych*, Kraków 1998.
99. Palka S., *Metodologia badań. Praktyka pedagogiczna*, Wydawnictwo GWP, Gdańsk 2006.
100. Parekh B., *Rethinking Multiculturalism. Cultural Diversity and Political Theory*, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2000.
101. Pavkovic G., *Erziehungsberatung mit Migrantenfamilien*, “Praxis der Kinderpsychologie und Kinderpsychiatrie” 2021, vol. 50, no. 4, s. 252–264.

102. Pfundmair M., Prenzlów R., *Die Psychologie fremder Kulturen im familienrechtlichen Alltag*, „Zeitschrift für Kindschaftsrecht und Jugendhilfe” 2018, vol. 12.
103. Pieter J., *Ogólna metodologia pracy naukowej*, Wydawnictwo Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław-Warszawa-Kraków 1967.
104. Pietkiewicz B., *Asystent z odsieczą*, „Polityka” 2011, nr 9, s. 34–35.
105. Pilch J. (red.), *Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku*, tom II, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003.
106. Pilch T., *Zasady badań pedagogicznych*, Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1977.
107. Podkowińska M., *Integracyjny wymiar komunikowania*, Krośnieńska Oficyna Wydawnicza Sp. z o.o., Krosno 2011.
108. Prawda M., *Biograficzne odtwarzanie rzeczywistości (o koncepcji badań biograficznych Fritza Schütze)*, „Studia Socjologiczne” 1989, nr 4, s. 81–98.
109. Pufendorf S., *De iure naturae et gentium libri octo*, Clarendon Press, Oxford.
110. Raćław M., *Zmiany w pracy socjalnej z rodziną – w stronę kontroli stylu życia i zarządzania marginalizacją*, [w:] *Pracownicy socjalni i praca socjalna w Polsce. Między służbą a urzędem*, M. Rymśza (red.), Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2012.
111. Riemann G., *The Significance of Procedures of Ethnography and Narrative Analysis for the (Self-)Reflection of Professional Work*, [w:] *Qualitative Analysis and Documentary Method in International Educational Research*, R. Bohnsack, N. Pfaff, W. Weller (eds.), Barbara Budrich Publishers, Opladen und Farmington Hills 2010.
112. Röbbke T., Wagner B., *Kulturelle Globalisierung, Multikultur und interkulturelle Kulturpolitik Einleitung*, Klartext-Verlagsgesellschaft, Essen 2002.
113. Roczniczek Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2024.
114. Rokuszewska-Pawełek A., *Chaos i przymus. Trajektorie wojenne Polaków – analiza biograficzna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2002.
115. Rubacha K., *Metodologia badań nad edukacją*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008.
116. Schütze F., *Biographieforschung und narratives Interview*, „Neue Praxis. Kritische Zeitschrift für Sozialarbeit und Sozialpädagogik” 1983, vol. 13, s. 283–293.

117. Schütze F., *Kognitiven Figuren des autobiographischen Stegreiferzählens*, [w:] *Biographie und Sozial Wirklichkeit. Neue Beiträge und Forschungsperspektiven*, M. Kohli, R. Günther (Hrsg.), Metzler, Stuttgart 1984, s. 78–117.
118. Simon F.B., Stierlin H., Wynne L.C., *The Langue of Family Therapy. Family Process Press*, New York 1985.
119. Skorowski H., *Kultura mojej Europy*, Wydawnictwo „Spes”, Kraków 2018.
120. Smrokowska-Reichmann A., *Ci trudniejsi klienci. Jak pomagać rodzinie wieloproblemowej?*, „Wspólne tematy” 2005, nr 4, cz. 1.
121. Stępniaak-Łuczywek A., *Rodzina jako system interakcji*, „Małżeństwo i Rodzina” 2004, nr 1.
122. Straub J., *Das Verstehen kultureller Unterschiede. Relationale Hermeneutik und komparative Analyse in der Kulturpsychologie*, [w:] *Interpretative Sozialforschung und Kulturanalyse: Hermeneutik und die komparative Analyse kulturellen Handelns*, G. Cappai, S. Shimada, J. Straub, Verlag, Bielefeld 2010, s. 39–100.
123. Straub J., Weidemann D., Kölbl C., Zielke B., *Pursuit of Meaning*, Verlag, Bielefeld 2006.
124. Suchocka A., *Kompetencje międzykulturowe – przywilej czy konieczność?*, „Colloquium Kwartalnik” 2016, nr 4.
125. Sułkowski Ł., *Czy kultury organizacyjne zmierzają do unifikacji?*, „Zarządzanie zasobami ludzkimi” 2002, nr 12.
126. Tenbruck F.H., *Emile Dürkheim oder die Geburt der Gesellschaft aus dem Geist der Soziologie*, „Zeitschrift für Soziologie” 1981, Jg. 10, Heft 4.
127. Treichler A. (ed.), *Wohlfahrtsstaat, Einwanderung und ethnische Minderheiten*, Springer Fachmedien Wiesbaden 2002.
128. Turner B.S., *Preface to the New Edition*, [w:] T. Parsons, *The Social System*, Taylor & Francis, London 1991.
129. Vaidilutė A., *Entwicklungsbedingungen im Kontext der Eltern-Kind-Beziehung. Chancen und Risiken in der Interaktion mit Mutter und Vater*, Springer, Wiesbaden 2015.
130. van Dijk T.A. (ed.) *Handbook of discourse analysis*, t. 3, Academic Press, London 1985.
131. Waniek K., *Lekceważone potencjały i narosłe nieporozumienia, kilka uwag o metodzie autobiograficznego wywiadu narracyjnego Fritza Schützeego*, „Przegląd Socjologii Jakościowej” 2019, t. 15, nr 2, s. 132–163.

132. Warren J., Bishara S. E., Steinbock K. L., Yonezu T., Nowak A.J., *Effects of oral habits duration on dental characteristics in the primary dentition*, JADA 2001, 1685–1693.
133. Wheeler S., *A review of supervisor training in the UK*, [w:] *Supervision and clinical psychology. Theory, practice and perspectives*, I. Fleming, L. Steen (eds.), New York 2004.
134. Wiktorska-Święcka A. (red.), *Wyprowadzić na prostą. Innowacyjne metody aktywizacji społecznej i zawodowej na przykładzie wdrażania modelu lokalnej sieci wsparcia osób bezdomnych i zagrożonych bezdomnością*, Oficyna Wydawnicza ATUT, Wrocław 2008.
135. Wodak R., *Dyskurs populistyczny: retoryka wykluczania a gatunki języka pisanego*, [w:] *Krytyczna analiza dyskursu*, A. Duszak, N. Fairclough (red.), Universitas, Kraków 2008.
136. Wurzel J.S. (ed.), *Toward Multiculturalism, A Reader in Multicultural Education*, Intercultural Resource Corporation, Newton 2004.
137. Zagożdżon A., *Osadnictwo – trwałość i zmienność*, [w:] *Procesy urbanizacji i przekształcania miast w Polsce*, B. Jałowiecki, E. Kaltenberg-Kwiatkowska (red.), Ossolineum, Wrocław-Łódź 1988.
138. Zalewska E., *Sytuacja wychowawcza i edukacyjna dzieci-uchodźców w Polsce*, [w:] *Kryzys migracyjny, perspektywa pedagogiczno-psychologiczna*, t. II, U. Markowska-Manista, B. Pasamonik (red.), Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2017.
139. Zardecka-Nowak M., Nowak W.M. (red.), *Tożsamość indywidualna i zbiorowa. Szkice filozoficzne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2004.
140. Zieliński J., *Metodologia pracy naukowej*, Wydawnictwo Astra, Warszawa 2012.

## DOKUMENTY

1. Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. z 2023 r. poz. 775 z późn. zm.).
2. Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. z 2020 r. poz. 1876 z późn. zm.).
3. Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (Dz.U. z 2005 r. nr 17, poz. 141).

4. Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. *o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej* (Dz.U. z 2011 r. nr 149, poz. 887 z późn. zm.).
5. Ustawa z dnia 4 listopada 2016 r. *o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem”* (Dz. U. z 2019 r. poz. 473 z późn. zm.).
6. Rozporządzenie Ministra Rodziny i Polityki społecznej z dnia 8 kwietnia 2021 r. w sprawie rodzinnego wywiadu środowiskowego.
7. *Komunikat z badań CBOS, „Rodzina – jej znaczenie i rozumienie”* nr 22/2019, s. 1–3.

## **SPIS TABEL**

<b>Tabela 1. Dychotomiczna klasyfikacja modeli rodziny.....</b>	<b>25</b>
<b>Tabela 2. Porównanie modeli kulturowych rodziny .....</b>	<b>26</b>
<b>Tabela 3. Pracownik socjalny i asystent rodziny – różnice i wspólne obszary działań.....</b>	<b>39</b>
<b>Tabela 4. Role pracownika socjalnego i asystenta rodziny w systemie wspierania rodziny .....</b>	<b>40</b>